

INFORMAȚII DESPRE VLAHI ÎN IZVOARELE MEDIEVALE NORDICE. I.

DE

VICTOR SPINEI

În unele izvoare epigrafice și narative nordice din perioada medievală timpurie sînt consemnate știri referitoare la evenimentele istorice din sud-estul Europei de la începutul mileniului II, prilej cu care apar menționați vlahii și regiunile locuite de aceștia. Cîteva din ele au rămas necunoscute pînă în prezent specialiștilor în istoria evului mediu din spațiul carpato-balcanic. Altele au stîrnit interes, ceea ce s-a reflectat în numărul mare de lucrări în care s-au luat în discuție informațiile conținute de izvoarele nordice. Părerile exprimate în literatura istorică în legătură cu identificarea unor etnonime și localizarea evenimentelor la care se referă izvoarele menționate sînt departe de a fi ajuns la un consens unanim. Din aceste motive vom relua în rîndurile de mai jos unele din problemele ridicate de analiza acestor texte medievale. Modalitățile prin care s-au transmis știrile despre Europa de sud-est în nordul continentului au stat, de asemenea, în atenția noastră.

Inscripțiile runice din Scandinavia, al căror număr se cifrează astăzi la cîteva mii, datate începînd de la mijlocul mileniului I e.n. pînă spre mijlocul mileniului următor, constituie un izvor istoric de mare valoare. Aspectele de viață ilustrate de aceste inscripții privesc, bineînțeles, în primul rînd evenimentele legate de istoria țărilor scandinave. Cu toate acestea, un loc important îl ocupă și știrile care se referă la regiunile răsăritene și meridionale ale Europei, și anume la Rusia (*Gardar, Gardaríke*) și la imperiul bizantin (*Grikium, Grekfari*), precum și la Orient, desigur ca reflectare a extraordinarei mobilități a vikingilor la sfîrșitul mileniului I și la începutul mileniului următor, fie ca războinici fie ca negustori ¹.

---

¹ K. Oberleitner, *Die Runendenkmäler des Nordens*, Viena, 1819, p. 13 și urm.; T.J. Arne, *La Suède et l'Orient*, Uppsala, 1914, p. 7 și urm.; S.B.F. Jansson, *The Runes of Sweden*, Stockholm, 1962, *passim*.

Pentru problemele care fac obiectul studiului nostru prezintă interes o inscripție runică de pe o piatră comemorativă din necropola de la Sjonhem din insula Gotland. Piatra cu rune de la Sjonhem, prima din cele trei descoperite în această localitate, atestă una din numeroasele expediții meridionale ale oamenilor nordului. Inscripția, păstrată astăzi la Visby, a fost datată la sfârșitul secolului al XI-lea. Ca formă ea aduce cu o ciupercă cu piciorul îngroșat, tip răspândit în Gotland încă din secolele VIII—IX, dar care s-a menținut și în secolele următoare ². Piatra a fost decorată cu diferite motive incizate, în jumătatea superioară avind figurată o cruce iar în cea inferioară ornamente din benzi împletite într-o manieră tipică artei animaliere vikinge. Textul inscripției este înscris într-o bandă circulară care înconjoară toate aceste motive, fiind continuat pe două rânduri orizontale plasate în centru.

Textul original al inscripției este următorul :

ropuist : auk : ropalf : pau : litu : raisa : staina :

eftiR : süniR : pria : pina : eftiR : ropfos : han : siku :

blakumen : i : utfaru :

gup : hialbin : sial : ropfosaR :

gup : suiki : pa : ar : han : suku :

Redăm mai jos și traducerea ei :

(Sotii) Rodvist și Rodelf au ridicat pietrele (în amintirea) celor trei fii (ai lor). Aceasta (în memoria) lui Rodfos. Pe el i-au ucis Blakumen în timpul călătoriei în străinătate.

Dumnezeu să ajute sufletul lui Rodfos.

Dumnezeu săucidă pe acei care l-au ucis ³.

Discuțiile în legătură cu conținutul acestei inscripții s-au axat în primul rând pe identificarea și localizare a populației *Blakumen*, care l-a omorât pe varegul Rödfo.

George Stephens, unul din primii specialiști căruia i-a fost cunoscut textul inscripției de la Sjonhem, considera că etnonimul *Blakumen* desemnează pe vlahi ⁴. Această părere a fost ulterior împărtășită și de Adolf Noreen ⁵, Alexander Bugge ⁶, T.J. Arne ⁷ și Friedrich Braun, acesta

² G. Stephens, *The Old-Northern Runic Monuments of Scandinavia and England*, I, Londra-Copenhaga, 1866—1867, p. 224 ; II, 1867—1868, p. 708 ; III, Londra-Edinburgh-Copenhaga, 1884, p. 343 și 418 ; W. Anderson, *Annales de l'Institut Kondakov* (Seminarium Kondakovianum), 9, Praga, 1937, p. 23 și urm. ; fig. 11 și pl. 8/3 ; 9/1, 3, 4 ; G. Host, *Nordisk tidsskrift for sprogvidenskap*, 19, Oslo, 1960, fig. 15 și 16 ; S.B.F. Jansson, *op. cit.*, p. 137 și pl. 13, 58,60 și 64. În Gotland se cunosc peste 200 de inscripții runice. Cf. A. Noreen, *Geschichte der nordischen Sprachen besonders in altnordischer Zeit* (în H. Paul, *Grundriss der germanischen Philologie*, 4), ed. a 3-a, Strasbourg, 1913, p. 52.

³ Originalul și traducerea sint redată după Al. Bugge, *Die nordeuropäischen Verkehrswege im frühen Mittelalter und die Bedeutung der Wikinger für die Entwicklung des europäischen Handels und der europäischen Schifffahrt*, Vierteljahrsschrift für Social- und Wirtschaftsgeschichte, 4, 1906, 2, p. 249 ; E. Lozovan, *Vikings et Valaques au Moyen Age*, Revue internationale d'Onomastique, 15, 1963, 2, p. 112 ; K. Horedt, *Blökumanaland și Blakumen*, ArhMold, 6, 1969, p. 181.

⁴ G. Stephens, *op. cit.*, III, 1884, p. 265 și 287.

⁵ A. Noreen, *Altschwedische Grammatic*, Halle, 1904, p. 495.

⁶ Al. Bugge, *op. cit.*, p. 249.

⁷ T.J. Arne, *op. cit.*, p. 12.

din urmă considerînd că Rodfos era membru al gărzii varege de la Constantinopol⁸.

Pentru identificarea *Blakumen*-ilor cu vlahii s-a pronunțat și Richard Ekblom. Determinarea etnicului populației din inscripția cu rune de la Sjonhem, care ar fi după el o populație amestecată dintre romanici și slavi, strămoși ai românilor de astăzi, ar facilita și determinarea locului unde a avut loc sfîrșitul tragic a lui Rodfos, fixat de filologul suedez într-o regiune de-a lungul Nistrului sau Bugului⁹. Studiul lui Ekblom a avut darul să stimuleze considerabil discuțiile din jurul problemei identificării și localizării *Blakumen*-ilor.

În literatura istorică românească meritul de a fi semnalat cel dinții inscripția de la Sjonhem din Gotland revine lui Vasile Bogrea, care își însușește concluziile lui R. Ekblom. Istoricul clujean a remarcat pentru prima oară legătura dintre etnonimul *Blakumen* din inscripție și toponimul *Blökumannaland* menționat în opera lui Snorri Sturluson¹⁰.

Referitor la inscripția de la Sjonhem, Margareta Ștefănescu se întreba dacă *Blakumen* nu este o contopire a denumirii a două popoare: vlahii și cumanii, așa cum apar ele în cronica lui Geoffroi de Villehardouin: *li Comain et li Blac*.¹¹ Se presupune că Rodfos ar fi fost mercenar în armata bizantină și ar fi căzut într-o luptă cu vlahii aliați cu cumanii, care ar fi avut loc undeva în Peninsula Balcanică¹². Această părere a fost pe bună dreptate combătută ca nefondată de către Ilie Gherghel¹³ și Constantin Kogălniceanu¹⁴, ei considerîndu-i pe *Blakumen* vlahi¹⁵.

Aurelian Sacerdoțeanu precizează că tinărul nordic în drum spre Bizanț a fost ucis de către *Blakumen* (=vlahi) în nordul Mării Negre¹⁶, probabil în Galiția sau de-a lungul cursurilor de apă care duceau de acolo spre mare¹⁷. Lingvistul maghiar János Melich considera, de asemenea, ca vlahi pe *Blakumen*¹⁸.

A. Sobolevski combate părerea că etnonimul *Blakumen* s-ar referi la vlahi. El este primul care identifică pe *Blakumen* cu cumanii, făcînd legătura între termenul din inscripția runică cu etnonimele *Blawen* și *Blauen*, cu care germanii desemnau în evul mediu pe cumani¹⁹.

⁸ Fr. Braun, în *Festschrift Eugen Mogk zum 70. Geburtstag*, Halle/Saale, 1924, p. 163.

⁹ R. Ekblom, *Archiv für slavische Philologie*, 39, 1924, 3-4, p. 211.

¹⁰ V. Bogrea, *AIIN*, 3, Cluj, 1924-25, p. 256.

¹¹ M. Ștefănescu, *Arhiva*, 34, 1927, 1, p. 60. În opera lui Villehardouin vlahii și cumanii sînt menționați împreună în mai multe forme: *li Comain et li Blac* (cf. G. de Ville-Hardouin, *Conquête de Constantinople*, ed. N. de Wailly, ed. a 3-a, Paris, 1882, p. 212 și 214), *li Commain et li Blac* (p. 242 și 250), *de Commains et de Blas* (p. 240), *Commmain et Blac* (p. 240), *li Commain et li Grieu et li Blac* (p. 244), *de Comains et de Griex et de Blas* (p. 246), *de Blas et de Commains et de Bougres* (p. 276, nota 461, 3).

¹² M. Ștefănescu, *op. cit.*, p. 60.

¹³ I. Gherghel, *Arhiva*, 35, 1928, 1, p. 62-64.

¹⁴ C. Kogălniceanu, *Arhiva*, 36, 1929, 3-4, p. 242-243; *idem*, *Istoria veche a românilor*, București, 1938, p. 5.

¹⁵ I. Gherghel, *Revista arhivelor*, 1927, 4, p. 236.

¹⁶ A. Sacerdoțeanu, *Considérations sur l'histoire des Roumains au Moyen-Âge*, Paris, 1929, p. 119 (extras din *Mélanges de l'École Roumaine en France*, 7, 1928).

¹⁷ *Idem*, *Considerații asupra istoriei românilor în evul mediu*, București, 1936, p. 255.

¹⁸ J. Melich, *A magyar nyelvudomány kézikönyve*, I, 1929, 6, p. 312.

¹⁹ A. Sobolevski, *В поисках следов Варягов-викингов*, *Slavia*, 8, 1930, 4, p. 764.

Localizarea *Blakumen*-ilor, pe care îi crede vlahi, se poate face, după opinia filologului Nicolae Drăganu, la nord-estul României, fie în Galiția²⁰, fie în regiunea Vistulei și Nistrului²¹. Aceste păreri au fost împărtășite și de alți istorici români, între care menționăm pe C.C. Giurescu²², Gh. I. Brătianu²³, A. V. Boldur²⁴, Aurel Decei²⁵, N.A. Constantinescu²⁶, Șt. Pascu și Vl. Hanga²⁷, E. Lozovan²⁸ și P.P. Panaitescu²⁹.

Lajos Tamás nu acceptă identificarea *Blakumen*-ilor cu românii și se întreabă dacă această denumire nu are semnificația de *homini nigri*³⁰. La fel, István Kniezsa, pornind de la ideea preconcepută de a nega continuitatea elementului romanic la nordul Dunării, nu admite posibilitatea ca *Blakumen*-ii să fie români, deși nu a găsit o altă explicație pentru acest etnonim³¹.

Pentru J. Bromberg *Blakumen* reprezintă vlahii de la sud de Dunăre, din Peninsula Balcanică³².

Discuția cu privire la problemele ridicate pentru regiunile noastre de textul inscripției de la Sjonhem și legăturile care se pot face cu unele pasaje din *Heimskringla* lui Snorri Sturluson a fost reluată pe un plan amplu, cu o documentare bogată de către Kurt Horedt într-un studiu recent³³, după ce anterior principalele puncte de vedere fuseseră expuse într-un volum consacrat problemelor din istoria Transilvaniei în secolele IV—XIII³⁴. În cele două lucrări autorul susține că *Blakumen*-ii ar fi cumanii negri din regiunile răsăritene ale României³⁵.

Din prezentarea opiniilor în legătură cu identificarea etnicului și localizarea *Blakumen*-ilor din inscripția din Gotland se remarcă diver-

²⁰ N. Drăganu, *România în veacurile IX—XIV pe baza toponimiei și a onomasticeii*, București, 1933, p. 223. Vezi și p. 18, 78 și 404.

²¹ Idem, *Vechimea și răspîndirea românilor pe baza toponimiei și a onomasticeii*, Văleni de Munte, 1934, p. 28 și 40; idem, *Balcania*, 6, 1943, p. 446 și 454.

²² C.C. Giurescu, *Istoria românilor*, I, București, 1935, p. 309. Cf. și ed. a 5-a 1916, p. 335—336, precum și C.C. Giurescu, *Tîrguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea pînă la mijlocul secolului al XVI-lea*, București, 1967, p. 34—35.

²³ C.I. Brătianu, *Recherches sur Vicina et Cetatea Albă*, București, 1935, p. 26; idem, *Une énigme et un miracle historique: le peuple roumain*, București, 1937, p. 82 și 131; idem, *Ein Rätsel und ein Wunder der Geschichte: das rumänische Volk*, București, 1942, p. 117—118 și 236; idem, *Un enigma e un miracolo storico: il popolo romeno*, București, 1942, p. 105 și 206; idem, *Origine et formation de l'unité roumaine*, București, 1943, p. 340; idem, *Rumänische Einheit*, București, 1944, p. 378; idem, ARMSI. Seria III, Tom. 27, Mem. 2, 1944—1945, p. 49.

²⁴ A.V. Boldur, *Contribuții la studiul istoriei românilor*, I, 1937, p. 128; idem, Studii și cercetări istorice, 19(2, S.N.), 1946, p. 181.

²⁵ A. Decei, AIIN, 7, 1936—1938.

²⁶ N.A. Constantinescu, *Originea și expansiunea românilor. Privire istorică*, București, 1943, p. 62.

²⁷ Șt. Pascu și Vl. Hanga, *Crestomație pentru studiul istoriei statului și dreptului R.P.R.*, II, București, 1958, p. 84; Șt. Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, I, Cluj, 1971, p. 88.

²⁸ E. Lozovan, *op. cit.*, p. 111—115; idem, *Romains et barbares sur le Moyen-Danube*, în F. Altheim, *Geschichte der Hunnen*, II, ed. a 2-a, Berlin, 1969, p. 231, nota 33.

²⁹ P.P. Panaitescu, *Introducere la istoria culturii românești*, București, 1969, p. 256.

³⁰ L. Tamás, *Rómaiak, románok és oláhok Dácie Trajánában*, Budapest, 1935, p. 46, nota 68; idem, *Archivum Europae Centro-Orientalis*, 1, 1935, 1—4, p. 46, nota 71.

³¹ I. Kniezsa, *Archivum Europae Centro-Orientalis*, 2, 1936, 1—2, p. 178.

³² J. Bromberg, *Byzantion*, 12, 1937, 1, p. 176 și *Byzantion*, 13, 1938, 1, p. 39, nota 1.

³³ K. Horedt, *op. cit.*, p. 179—185.

³⁴ Idem, *Contribuții la istoria Transilvaniei în secolele IV—XIII*, București, 1958, p. 153.

³⁵ *Ibidem*; K. Horedt, *ArhMold*, 6, 1969, p. 184.

gențele de păreri exprimate de specialiști. În ceea ce privește etnicul lor am văzut că cei mai mulți istorici și filologi înclină să-i considere români, alții — în număr mult mai mic — eumani; nu lipsește nici părerea că ar fi vorba de o populație mixtă româno-eumană. Aproape toți cercetătorii care au abordat problema localizării lor îi situează între Carpați și Nistru și, numai în cazuri izolate, între Nistru și Nipru sau la sud de Dunăre, în Balcani.

Referiri interesante asupra unor evenimente istorice consumate în regiunile de sud-est ale Europei conțin câteva lucrări medievale islandeze și scandinave privind miracolele regelui Olaf cel Sfânt.

De numele regelui Olaf, care a domnit în Norvegia între anii 1015 și 1030, se leagă impunerea creștinismului în țara sa. El a avut de înfruntat o aprigă opoziție a unei părți a populației și a nobilimii, sprijinită de regele danez Kanut cel Mare, motiv pentru care a trebuit să-și găsească temporar refugiu în Rusia, la curtea lui Iaroslav cel Înțelept³⁶. Revenit în Norvegia nu a putut evita înfringerea în bătălia de la Stiklestad, la 29 iulie 1030, unde își pierde și viața. Cîteva ani mai tîrziu a început să fie venerat ca martir și sfînt național³⁷. Adam von Bremen ne informează că, la mai puțin de jumătate de secol de la moartea sa, cultul său se oficia în nordul Europei, pe data de 29 iulie, la mai multe popoare: norvegieni, suedezi, danezi și slavi³⁸. Încă în secolul al XI-lea în Anglia, aflată temporar sub dominația politică a coroanei daneze, se dădea binecîntarea sa în biserici și circulau informații asupra faptelor sale sfînte³⁹. În regiunile baltice se răspîndise zvonul că la mormîntul său din catedrala de la Drontheim au loc în fiecare zi miracole⁴⁰. O întreagă literatură care îi glorifică faptele a înflorit în țările nordice, mai cu seamă după ce, în anul 1152, legatul papal, cardinalul Nicolaus Brekspere, în urma unei vizite făcute în Norvegia, a acordat autorizația pentru canonizarea regelui Olaf⁴¹.

De largă popularitate s-a bucurat, în special în Islanda și Norvegia, „miracolul” sf. Olaf din Bizanț, prilejuit de o luptă a grecilor cu păgîinii.

Cel mai vechi text păstrat referitor la acest miracol este poemul-imn (*drápa*) al poetului Einarr Skúlason intitulat *Geisli*, adică *Raza*, recitat de autorul lui, în anul 1153, într-un cadru solemn, la biserica lui Christos de la Nidarós (Drontheim), în fața criptei regelui Olaf. Einarr Skúlason își petrecuse o parte din viață în Islanda și, se pare, că abia

³⁶ *Scripta historica islandorum de rebus gestis veterum Brealium latine reddita* (prescurtată în continuare SHI), IV și V, *Historia regis Olavi Sancti*, 1, și 2, ed. S. Egilsson, Hafniae, 1833. *passim*.

³⁷ Ph. Le Bas, *Suède et Norvège*, Paris, 1841, p. 511—513; A. Geffroy, *Histoire des États Scandinaves (Suède, Norvège, Danemark)*, Paris, 1851, p. 63; Th. Hodgkin, *The History of England from the earliest time to Norman conquest* (în W. Hunt și R.L. Poole, *The Political History of England*, I), Londra, 1920, p. 412—415.

³⁸ Adam von Bremen, *Hamburgische Kirchengeschichte*, ed. I.C.M. Laurent, Berlin, 1850, II, 59, p. 98.

³⁹ J. de Vries, *A'lnordische Literaturgeschichte*, II (în H. Paul, *Grundriss der germanischen Philologie*, 16), Berlin, 1942, p. 84.

⁴⁰ Adam von Bremen, *ed. cit.* IV, 32, p. 220.

⁴¹ J. de Vries, *op. cit.*, p. 75.

în vremea lui Sigurd Jórsalafari s-a stabilit în Norvegia, bucurându-se de aprecierea curții regale. Prezentarea poemului-îmn era o inițiativă a scaunului arhiepiscopal, fondat la Nidarós cu un an înainte, care a vrut să celebreze cu fast cultul sf. Olaf⁴².

Din *Geisli* se păstrează 68 de strofe, incluse în codexul islandez *Flateyjarbók*, alcătuit la sfârșitul secolului al XIV-lea. În opera lui Einarr Skúlason se glorifică faptele regelui norvegian, relevându-se mai cu seamă meritele sale în impunerea creștinismului în țara sa și în țările dependente de acest regat. Sînt enumerate, de asemenea, miracolele sale, între care și cele din *Petzinavöllum*⁴³, unde a intervenit în lupta dintre păgîni și greci, în armata cărora figurau și 540 de norvegieni (*Halft fimta hundrad Nordmanna*). Deși adversarii lor erau mult mai numeroși, fiecărui vareg revenindu-i 60 de păgîni, ei au reușit să le provoace o înfrîngere categorică, după ce le-au sfărîmat întăriturile din cărute. În această legendă, cuprinsă în șase strofe (nr. 48–53), se accentuează indeosebi asupra curajului în luptă al varegilor, însuflețiți de prezența alături de ei a regelui sfînt⁴⁴.

Includerea episodului luptei din Bizanț în *Geisli* se datorează probabil și impresiei făcute asupra autorului de relatările lui Eindridi Ungi, întors în Norvegia în anul 1149, după o mai îndelungată ședere la Constantinopol, Eindridi Ungi fiind acela care l-a determinat pe *jarlul* din Oscade, Rögnvald Kali, să întreprindă celebra sa călătorie spre Ierusalim⁴⁵.

Miracolele sf. Olaf sînt relatate, de asemenea, în numeroase legende în proză (*sagas*). *Cea mai veche saga a sf. Olaf*, denumire sub care este cunoscută prima *saga* păstrată despre regele norvegian, a fost compusă în Islanda, între anii 1160 și 1180, de un autor rămas necunoscut⁴⁶. Din ea nu ne-au parvenit decît opt fragmente incluse într-un manuscris din anii 1230–1240. Ponderea elementelor supranaturale din această lucrare este mai redusă decît în legendele despre sf. Olaf din prima parte a secolului al XIII-lea⁴⁷. *Cea mai veche saga a sf. Olaf* nu este de fapt cea mai veche *saga* care relatează faptele regelui canonizat. Lucrări cu subiect asemănător apăruseră mai înainte și *Cea mai veche*

⁴² C. C. Rafn, *Antiquités russes d'après les monuments historiques des islandais et des anciens scandinaves*, I, Copenhaga, 1850, p. 477; E. Mogk, *Norvegisch-isländische Literatur* (în H. Paul, *Grundriss der germanischen Philologie*, II, 1), Strasbourg, 1901, p. 692; J. de Vries, *op. cit.*, p. 81–88.

⁴³ *Hádist hjaldr á vidum
húgr slókti vel þúgan
gunnar már i geira
göll Petzinavöllum.*

(*Geisli* Einars prests Skúlasonar, strofa 48, în C. C. Rafn, *op. cit.*, p. 479).

⁴⁴ Cf. C. C. Rafn, *op. cit.*, p. 477–480, care reproduce în original și în traducere latină strofele 40–53 din *Geisli*. Toate cele 68 de strofe ale poemului-îmn, traduse în limba latină, sînt publicate în *SHI*, V, Hafniae, 1833, p. 323–349 (ed. S. Egilsson). M. Gyóni, *Les variantes d'un type de légende bizantine dans la littérature ancienne-islandaise*, ActaAnt, 4, 1956, 1–4, p. 308–310, dă traducerea franceză a strofelor 48–53. În mod eronat Em. Grigorovitz, *România în monumentele literare germane medievale*, București, 1901, p. 127, afirmă că „despre acest *Blokumannaland* pomeniște preotul scandinav Einar Skulason în imnul său *Geisli!*”, făcînd probabil confuzie cu informațiile din *Saga sf. Olaf* sau *Heimskringla*.

⁴⁵ J. de Vries, *op. cit.*, p. 86 și 88.

⁴⁶ E. Mogk, *op. cit.*, p. 806; J. de Vries, *op. cit.*, p. 165–167.

⁴⁷ J. de Vries, *op. cit.*, p. 165–168.

saga n-a făcut decît să compileze una din ele. S-a remarcat că încă în anul 1152, cînd cardinalul Nicolaus Brekspere și-a dat avizul ca regele Olaf să fie recunoscut ca sfînt, a trebuit să aibă la îndemină o descriere a vieții și o listă a miracolelor sale ⁴⁸.

Cea mai veche saga a sf. Olaf a servit, la rîndul ei, ca izvor pentru alte *sagas* despre Olaf cel Sfînt, compuse în Islanda în primul sfert al secolului al XIII-lea, atribuite lui Styrmir Kárason și lui Snorri Sturluson, ca și pentru *Saga sf. Olaf zisă „legendară”*. Asupra datei precise la care au fost create aceste *sagas* nu s-a căzut de acord ⁴⁹.

Saga sf. Olaf a lui Styrmir Kárason prezintă mai multe asemănări cu *Saga „legendară” a sf. Olaf*, explicabile prin faptul că au folosit izvoare comune. Despre viața lui Styrmir Kárason s-au păstrat puține amănunte. Se știe că a locuit mai mulți ani în casa lui Snorri Sturluson din Reykjaholt, în vestul Islandei, apoi, prin 1226, devine preot în mănăstirea din Videyjar, unde a și murit în anul 1245 ⁵⁰. *Saga* sa despre sf. Olaf nu s-a păstrat în întregime. Părțile ei mai importante sînt incluse în *Flateyjarbók*, codex alcătuit, între anii 1387 și 1395, de către preoții Jon Tórdarson și Magnus Tórhallszon de la mănăstirea Flatey din Islanda ⁵¹.

Saga „legendară” a sf. Olaf este ceva mai voluminoasă decît *saga* lui Styrmir, fiindcă, deși multe din pasaje sînt redată prescurtat, conține și alte izvoare, ca *Ágrip*, *Fóstbroedra saga* și unele legende despre Olaf ⁵².

Dintre izvoarele literare scandinave despre sf. Olaf cele care prezintă cel mai mare interes prin caracterul lor complex sînt lucrările lui Snorri Sturluson, *Saga sf. Olaf* și *Nóregs konunga sögur* (*Legendele regilor Norvegiei*) sau *Konungabók* (*Cartea regilor*), cunoscută însă, mai ales, sub numele de *Heimskringla* (*Cercul lumii*), denumire împrumutată de la primul cuvînt din manuscris.

Snorri Sturluson (1178—1241), remarcabil literat și om politic al Islandei medievale, provenind dintr-o familie distinsă, cu descendenți în familia regală norvegiană, a fost elev a lui Jón Loptsson, om de o vastă erudiție, posesorul unei bogate biblioteci. Accesul într-o astfel de bibliotecă, posibilitatea de a călători și a dispune de substanțiale mijloace materiale pentru a se informa, explică bogăția știrilor pe care le conține opera sa ⁵³.

Lui Snorri Sturluson i se atribuie *Saga sf. Olaf* (*Óláfs saga ins helga*) denumită „istorică”, avînd o redactare amplificată ⁵⁴, pe care însă unii cercetători o consideră o compilație după *Heimskringla* ⁵⁵. În nici unul din manuscrisele păstrate conținînd această *saga* Snorri Sturluson nu este amintit ca autor al ei. Acest lucru l-a făcut mai întîi L. Hansen în 1551 și P. Clausen în 1599, care au tradus *Heimskringla* în limba daneză ⁵⁶. *Saga sf. Olaf* în redactare amplificată se păstrează într-un

⁴⁸ *Ibidem*, p. 165—166.

⁴⁹ E. Mogk, *op. cit.*, p. 806; J. de Vries, *op. cit.*, p. 255 și 264.

⁵⁰ J. de Vries, *op. cit.*, p. 254—256; Cf. și S. Egilsson, în SHI, IV, p. V.

⁵¹ C.C. Rafn, *op. cit.*, p. 237; E. Mogk, *op. cit.*, p. 815.

⁵² J. de Vries, *op. cit.*, p. 255.

⁵³ C.C. Rafn, *op. cit.*, p. 238—240; E. Mogk, *op. cit.*, p. 699—702; D. Strömbäck, *Le Nord*, 1942, 2—3, p. 156—164.

⁵⁴ D. Strömbäck, *op. cit.*, p. 167; J. de Vries, *op. cit.*, p. 264—266.

⁵⁵ M. Gyóni, *op. cit.*, p. 300, nota 8. Cf. și E. Mogk, *op. cit.*, p. 808.

⁵⁶ J. de Vries, *op. cit.*, p. 264.

foarte mare număr de manuscrise, cele mai multe din secolele al XIII-lea și al XIV-lea, între ele fiind mici deosebiri stilistice, neesențiale⁵⁷. Jan de Vries, în sinteza sa despre literatura veche nordică, arată că în anul 1218, când Snorri a plecat în Norvegia, *Saga sf. Olaf* era deja compusă⁵⁸.

Heimskringla a fost redactată, după opinia specialiștilor, între anii 1220 și 1230. În ea se utilizează un mare număr de izvoare nordice diferite, între care numeroase informații transmise de tradiția orală, cu un pregnant caracter legendar. *Heimskringla* este considerată ca cea mai remarcabilă redactare a legendelor (*sagas*) regale. Lucrarea lui Snorri Sturluson este în cea mai mare parte o compilație după legendele regale cele mai complete aflate în circulație în Islanda⁵⁹.

Între relatările privind domnia regelui norvegian Hakon cel cu Umeri Lați (1161—1162) din *Heimskringla* este intercalată și descrierea unei fapte miraculoase a regelui Olaf, redată identic și în *Saga sf. Olaf*. În cele două lucrări se povestește despre expediția întreprinsă de Kirjalax (Alexe Comnenul) în *Blökumannaland*, contra unei mari armate de călăreți păgini care invadaseră *Griklandi* (Grecia). Asupra etnicului lor nu se face nici o precizare. Se menționează doar că erau conduși de un rege orb și că în timpul nopții și-au amenajat o tabără prin săparea unui șanț adânc și plasarea carelor, unul lângă altul, în spate. Păgînii au fost înfrunțați în *Pezinavöllu*. Prima ciocnire a fost defavorabilă grecilor. Detașamentul compus din franci și flemingi (flamanzi) nu are mai mult succes în fața păgînilor și se retrage. Regele grecilor și-a dojenit aspru oștenii, dar aceștia îi pretind să arunce în luptă și pe varegi. El se opune, pentru a nu pierde în mod inutil pe cei mai buni luptători ai săi și numai intervenția căpeteniei varegilor, Torir Helsingr, îl face să revină asupra hotărârii. Înainte de a porni la luptă, varegii invocă în ajutorul lor pe sf. Olaf, căruia îi promit să-i ridice o biserică la *Miklagard* (Constantinopol). Regele sfint le ascultă ruga și apare maiestuos pe un cal alb în fruntea celor 540 de varegi. Vitejia cu care luptă aceștia stârnește panica în armata păgînă intrată în derută, prilej pentru greci și franci ca să intervină în desfășurarea bătăliei. Varegii reușesc să escaladeze întăriturile taberei adversarilor, semănând pretutindeni moartea, însuși regele orb fiind făcut prizonier⁶⁰.

Variantele păstrate din *Saga sf. Olaf* sint, din toate punctele de vedere, foarte apropiate de pasajul despre miracolul regelui Olaf din

⁵⁷ Dintre variantele din *Saga sf. Olaf* amplificată menționăm pe aceea intitulată *Saga Óláfs konungs ens helga*, tipărită după cel mai vechi manuscris păstrat pînă acum, datînd din secolul al XIII-lea, în prezent aflat la Stockholm, și publicat în anul 1853 de P.A. Munch și C.R. Unger (cf. M. Gyóni, *op. cit.*, p. 299 și 300, nota 8), precum și aceea purtînd numele *Saga Óláfs konungs hins helga*, tipărită după un manuscris pe pergament, de la începutul secolului al XIV-lea, care mai conținea și o *saga* a călugărului Gunnlaug Leifson, compusă la sfîrșitul secolului al XII-lea și începutul secolului următor. Cf. C.C. Rafn, *op. cit.*, p. 393 și 427, care reproduce un fragment consistent din această *saga* (p. 427—471) după *Fornmanna Sögur*, IV—V.

⁵⁸ J. de Vries, *op. cit.*, p. 266.

⁵⁹ E. Mogk, *op. cit.*, p. 812—814; W. Gölther, *Nordische Literaturgeschichte, I, Die isländische und norwegische Literatur des Mittelalters*, ed. a 2-a, Berlin-Leipzig, 1921, p. 126—129; J. de Vries, *op. cit.*, p. 234—236; D. Strömbäck, *op. cit.*, p. 167—168.

⁶⁰ SHI, V, p. 147—149; C.C. Rafn, *op. cit.*, p. 468—470.

*Heimskringla*⁶¹, ceea ce constituie un argument în plus în favoarea aceluia care o atribuie lui Snorri Sturluson. Față de *Heimskringla* în manuscrisele care conțin *Saga sf. Olaf* în redactări amplificate, apar deosebiri în transcrierea unor toponime care ne interesează. Astfel, în loc de *Blökumannaland*, întâlnim *Blakumannaland*, *Blauckumannaland*, *Blokumannaland*, *Blavkumannaland*, *Lokumannalandi*, *Blökumannavöllu* și *Blavkumannavöllu*, iar în loc de *Pezinavöllu* apare *Peizinia*, *P. sinia*, *Perina*, *Pezsina* și *Pezina völlu*⁶².

În varianta din *Saga sf. Olaf* păstrată în *Flateyjarbók* este inserat un pasaj conținând „istoria lui Eymund și a regelui Olaf”, (*Eymundarpáttir*), necunoscută din alte colecții de manuscrise nordice. Cei care au redactat *Eymundarpáttir* au folosit ca izvoare informațiile furnizate de însoțitorii lui Eymund în Rusia, precum și unele lucrări islandeze ca *Bjorn ok peir inir islenzku menn*, *Garda-Ketill* și *Yngvarsaga*⁶³. În *Eymundarpáttir* se descrie călătoria lui Eymund, fiul regelui norvegian Ringo de la Uppland, în *Gardariki* (Rusia), unde intră în serviciul „regelui” Iarisleiv (Iaroslav) la Holmgard. Sintem informați că înainte de a muri Valdamar (Vladimir) își împărțise statul între cei trei fii ai săi: Bureislav primi Kaenugard-ul (Kiev), Iarisleiv Holmgard-ul (Novgorod) și Varnlav Paltesk-ul (Poloțk). Între Iarisleiv și Bureislav a izbucnit un aprig război, terminat după lupte îndelungate prin înfringerea și moartea acestuia din urmă. La succesul lui Iarisleiv a avut o contribuție importantă și varegul Eymund, el însuși omorându-l pe Bureislav. Se mai relatează conflictul intervenit între Iarisleiv și fratele său Varnlav precum și împăcarea lor⁶⁴.

În maniera obișnuită pentru legende nordice, în *Eymundarpáttir* apar numeroase confuzii și inadvertențe de ordin istoric. Legenda islandeză relatează un eveniment cu mare răsunet în istoria Rusiei: luptele pentru supremație dintre fiii lui Vladimir cel Sfânt și în principal acelea dintre Iaroslav (Iarisleiv din *páttir*), căruia îi revenise stăpînirea la Novgorod, și Sviatopolk, cneazul de la Kiev. În loc de Sviatopolk, este menționat, în mod eronat, numele lui Bureislav, autorii nordici făcînd desigur confuzia între prințul kievian și fratele mai mic al acestuia, Boris, care, la întoarcerea dintr-o expediție îndreptată contra pecenegilor, a fost ucis de doi varegi trimiși de Sviatopolk. În cronicile rusești se întîlnesc numele a nu mai puțin de 12 fii ai lui Vladimir spre

⁶¹ Redăm spre a fi comparate prima parte a ambelor texte, în original. *Heimskringla*: „Sá atburdr vard á Grikklandi, pá er par var Kirjalax konungr, at konungr fór hverrd á Blökumannaland. En er hann kom á Pezinavöllu, pa kom par á moti honum heidinn konungr med úvígjan her...” (apud I. Gherghel, *Zur Geschichte Siebenbürgens*, Viena, 1891, p. 28, care reproduce acest text după ediția lui Unger din 1868). *Saga Óláfs konungs hins helga*: „Sá atburdr vard í Grikklandi, pá er par var Kirjalax konungr fór herför á Blakumannaland, en er peir kvomu á Pezina völlu, pá kom par móti honum heidinn konungr med óflýjanda hér...” (apud C.C. Raftn, *op. cit.*, p. 468).

⁶² C.C. Raftn, *op. cit.*, p. 468, în special notele 20 și 22. Pentru manuscrisele în care apar aceste variante vezi p. 427. Cf. și *SHI*, XII, *Index chronologicus et regesta geographica*, Hafniae, 1846, p. 81—82. În *Saga sf. Olaf*, publicată în *Formanna Sögur*, V (p. 136), toponimul *Pezinavöllu* apare în forma á *Persinja völlu*. Cf. R.M. Dawkins, *An Echo in the Norse Sagas of the Putznak War of John II Komninos*, *Annuaire de l'Institut de philologie et d'histoire orientales et slaves*, 5, *Mélanges Émile Boisacq*, 1, Bruxelles, 1937, p. 246. În alte manuscrise R.M. Dawkins (p. 246, nota 1) indică existența variantelor *Penina*, *Persina* și *Peizinja*.

⁶³ S. Egilsson, în *SHI*, IV, p. X; Fr. Braun, *op. cit.*, p. 179—180 și 190.

⁶⁴ *SHI*, V, p. 261—262.

deosebire de legenda islandeză, ca e citează doar trei dintre acestia. Sviatopolk primise de la tatăl său Turovskul și nu Kievul, unde se instalase de abia după moartea lui Vladimir. Poloțkul fusese atribuit de Vladimir lui Iziaslav, un fiu al său cu numele de Varnlav nefiind cunoscut în izvoarele rusești. În *Eymundarpáttir* numele lui Varnlav reprezintă probabil o confuzie sau o deformare a numelui lui Briacislav, nepotul lui Iaroslav, care devenise enez la Poloțk în locul lui Iziaslav. Un conflict mai violent între Iaroslav și Briacislav se declanșase în anul 1021, când acesta din urmă atacase Novgorodul, dar pacea fusese restabilită la scurt timp după aceasta⁶⁵.

Într-o discuție avută cu Iarisleiv, înainte de înfringerea definitivă a lui Burisleiv (Sviatopolk), Eymund îl avertizează pe enez că dușmanul său s-a refugiat iarna în Turcia și se pregătea să năvălească cu o armată întărită cu turci (*Tyrkjǫr*), *Blökkumenn* și alte neamuri „crude”⁶⁶.

Nu poate fi trecută cu vederea asemănarea pe care o prezintă etnonimul *Blökkumenn* cu *Blakumen* din inscripția runică din Gotland, precum și cu toponimul *Blökumannaland* din *Saga sf. Olaf*⁶⁷ și *Heimskringla*. Editorii „istoriei lui Eymund și a regelui Olaf”, anexată la *Saga sf. Olaf* din codexul mănăstirii de la Flatey, au considerat că populația denumită *Blökkumenn* ar reprezenta pronunțarea deformată de către normanzi a numelui vlahilor⁶⁸. Acest pasaj, după cite sîntem informați, a rămas necunoscut pînă în prezent cercetătorilor români și nu a fost analizat nici de istoricii străini preocupați de problema identificării etnonimelor din legendele nordice despre sf. Olaf.

În afara legendelor menționate mai sus despre miracolul sf. Olaf, în țările scandinave au fost răspindite, încă din secolul al XIII-lea, unele *sagas* în versiuni prescurtate. Aceste *sagas* conțin elemente care le diferențiază de redactările amplificate ale legendelor despre regele Olaf. Ele au fost îmbogățite prin numeroase detalii suplimentare asupra miracolelor, în schimb renunțînd la unele precizări de ordin istorico-geografic.

În *Saga sf. Olaf în redactare prescurtată*, se relatează despre lupta cu păgînii a „regelui” Greciei. Fiind înfrînt la început el invocă în ajutor pe sf. Olaf, promițînd să ridice în onoarea sf. Fecioare o biserică la Miklagard. Este de remarcat faptul că regelui sanctificat nu i se adresează varegii ci însuși „regele” grecilor. În această *saga* nu este menționat *Kirjalax*, *Blökumannaland*, *Pezinavöllu* și nici tabăra de care a păgînilor. Lucrarea, originară din Norvegia, se caracterizează printr-un stil și o narațiune naivă și simplă⁶⁹.

⁶⁵ *Cronica lui Nestor*, ed. G. Popa-Lisseanu. *Izv. isl. rom.*, 7, București, 1935, p. 105–114; S.M. Soloviev, *История России с древнейших времен*, I, 1–2, Moscova, 1959, p. 196–213; D. Povaiski, *История России*, I, Moscova, 1876, p. 89–94; B. Rybakov, *Les débuts de la Russie*, Moscova, 1966, p. 96–97 și 102–104; B. D. Grekov, *Киевская Русь*, Moscova-Leningrad, 1939, p. 247 și 256–257.

⁶⁶ SHI, V, p. 270.

⁶⁷ În varianta din *Saga sf. Olaf* inclusă în *Flateyjarbók*, „Ara” unde a avut loc expediția contra păgînilor este numită *Blökumannaland*. Cf. C.C. Rafn, *op. cit.*, p. 427 și nota 20, p. 168.

⁶⁸ SHI, XII, p. 81.

⁶⁹ C.C. Rafn, *op. cit.*, p. 472 și 475–476, care a utilizat un manuscris din secolul al XIII-lea, păstrat la Biblioteca Universității din Uppsala; V.G. Vasilievski, *Варяго-русская и варяго-английская дружина в Константинополе XI и XII веков*, în *Труды*, I, Санкт-петербург, 1908, p. 276. (Lucrarea a fost publicată pentru prima oară în *Журн. Мин. Нар. Пр.*, 176, 1871, II, p. 105–144; 177, 1875, II, p. 394–541; 178, 1877, II, p. 76–152).

Unele din aceste variante prescurtate au fost transcrise în limba latină pentru a putea servi clerului (*Passio et miracula Sancti Olavi, Legendae de S. Olavo Rege Norvegiae* etc.)⁷⁰. Interesul pe care îl prezintă aceste scrieri este mult mai mic prin faptul că ponderea elementelor istorice este extrem de redusă.

Legenda miraculoasei intervenții a regelui norvegian sanctificat se află inserată și în unele variante din celebra *Saga lui Harald Hardrádi* (*Haraldssaga Hardráði*). Această *saga* se păstrează în *Heimskringla* lui Snorri Sturluson precum și în codexurile islandeze *Morkinskina*, alcătuit, se pare, în jurul anului 1220, și *Flateyjarbók*, alcătuit, după cum am arătat, la sfârșitul secolului al XIV-lea, acestea două din urmă conținând și episodul intervenției lui Olaf cel Sfânt în lupta cu păgînii⁷¹. Dat fiind că pasajul cu miracolul din Bizanț fusese deja intercalat în *Heimskringla*, în relatarea despre Hakon cel cu Umeri Lați, Snorri Sturluson a considerat necesar să renunțe la el în capitolul despre viața lui Harald, pentru a nu se repeta.

Haraldssaga Hardráði conține ca și alte *sagas*, numeroase motive împrumutate, cele mai multe din tradiția mediteraneană⁷². Pasajul miracolului sf. Olaf a fost desigur preluat din legendele despre Olaf cel Sfânt create în secolul al XII-lea și la începutul secolului al XIII-lea, adică înainte de a fi compus *Morkinskina*. Citecele scanzilor despre Harald circulau însă cu mult timp înainte, probabil încă din a doua jumătate a secolului al XI-lea, căci unii din ei îl însoțiseră pe prințul norvegian în Bizanț.

Harald Hardrádi (cel Aspru) era fratele mai mic, după mamă, al regelui Olaf, el însuși devenind rege al Norvegiei (1047—1066). Așa cum sintem informați din *sagas*, el a fost nevoit să-și părăsească de tânăr patria, după bătălia nenorocoasă de la Stiklestad, refugiindu-se, ca și odinioară fratele său, în Rusia, la Iaroslav cel Înțelept. De aici Harald pleacă în Bizanț, unde devine șef al mercenarilor varegi, participând, sub conducerea lui Georgios Maniakes, la mai multe expediții, între care acelea contra sarazinilor din Africa de Nord și Sicilia. După un pelerinaj în Palestina se reîntoarce la Constantinopol, dar este aruncat în închisoare de împărăteasa Zoe, geloasă datorită legăturilor lui amoroase cu nepoata sa Maria. Reușind să evadeze, Harald pleacă în Rusia, unde se căsătorește cu Ellisivam (Elisabeth), fiica lui Iaroslav, iar mai târziu se reîntoarce în Norvegia spre a ocupa tronul. Ca rege este inițiatorul unor noi expediții războinice. Moare ca un adevărat viking, în luptă cu regele englez Harald, la Stanfordsbridge lângă York, în anul 1066⁷³.

În *Morkinskina* și *Flateyjarbók* episodul miracolului sf. Olaf este plasat între luptele lui Harald cu sarazini din Africa și acelea din Sicilia, din anul 1038. În el se relatează despre invazia în imperiul bizantin a unei

⁷⁰ R.M. Dawkins, *op. cit.*, p. 247—248; M. Gyóni, *op. cit.*, p. 294 (unde citează din Gy. Sántha, *A harcok szentek bizánci legendái*, Budapesta, 1943) și 301.

⁷¹ S. Egilsson, *Historiae regum Magni Boni, Haraldí Severi et filiorum ejus*, în SHI, VI, Hafniae, 1835, p. V—VI; V.G. Vasilievski, *op. cit.*, p. 268; A. Poppe, *Byzantinoslavica*, 32, 1971, 1, p. 23—24.

⁷² Ad. Stender-Petersen, *Varangica*, Aarhus, 1953, p. 152—155.

⁷³ *Historia regis Haraldí Sigurdí filii*, în SHI, VI, ed. S. Egilsson, p. 117 și urm.; Snorri Sturluson, *Heimskringla*, în C.C. Rafn, *op. cit.*, p. 360—380.

armate uriașe de păgini, care se serveau de „care de fier” și de alte mașini de război. „Regele” grecilor, Mihail, sfătuit de Gyrger, îi trimite contra lor pe varegi, corpul de elită al armatei sale. Harald, șeful acestora, care își dădea numele de Nordbrikt, ascunzându-și adevărata identitate, a cerut tovarășilor săi de luptă să făgăduiască sf. Olaf, fratele său, că vor construi în cinstea lui o biserică la Miklagard dacă îi va ajuta să obțină victoria. În fruntea păgînilor se aflau mai mulți regi, între care și unul orb, venerat pentru înțelepciunea sa deosebită. Cînd varegii au început atacul el și-a redobîndit brusc vederea și a văzut în fața detașamentului dușman un bărbat cu o statură impozantă pe un cal alb, răspîndind groaza printre dușmani. Povestind despre aceasta, mai mulți regi sînt cuprinși de panică și o iau la fugă, iar cei rămași să lupte au fost înfrinți de varegi, care s-au întors cu mare glorie la Miklagard și au înălțat o minunată biserică ⁷⁴.

Prima parte a șederii lui Harald în Bizanț, în care ar fi avut loc și luptele cu păgînii și intervenția sf. Olaf, este fixată de *sagas* în vremea împărătesei Zoe și a lui Mikael Katalactus ⁷⁵ (nume modificat a lui Mihail al V-lea Calaphatis). Autorii nordici, la care relatările contradictorii și confuziile evenimentelor și personajelor, ca și deformările de nume străine sînt obișnuite, îl confundă pe Mihail al V-lea Calaphatis (1041—1042) cu predecesorul său Mihail al IV-lea Paphlagonianul (1034—1041), al doilea soț al Zoi ⁷⁶. Într-un izvor bizantin din secolul al XI-lea se spune clar că sosirea prințului norvegian a avut loc în vremea lui Mihail al IV-lea Paphlagonianul ⁷⁷, probabil în anul 1034.

În afară de apariția în ajutorul gărzii varege angrenate în luptele cu păgînii, literatura islandeză consemnează alte numeroase „miracole” (*jarteign*) ale regelui Olaf cel Sfînt. Amintim printre ele două miracole ale sale din Rusia, inserate în *Saga sf. Olaf*, imediat după episodul expediției lui Kirjalax din *Blökumannaland* ⁷⁸, precum și acela din *Saga lui Harald Hardrádi*, unde se descrie intervenția sa în ajutorul fratelui său Harald, aruncat într-o temniță cu șerpi veninoși de împărăteasa Zoe ⁷⁹.

⁷⁴ SHI, VI, p. 135—137.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 126 și urm.; Snorri Sturluson, *Heimskringla*, în C.C. Rafn, *op. cit.*, p. 362 și urm.

⁷⁶ V.G. Vasilievski, *op. cit.*, p. 258 și urm.; G.G. Litavrin, *Виз. врем.*, 27, 1967, p. 79. Înainte de publicarea *Strategiconului* lui Kekaumenos, unii istorici (S. Egilsson, în SHI, VI, p. 126, nota 2; V.G. Vasilievski, *op. cit.*, p. 259 și urm.) au susținut că Harald Hardrádi ar fi venit la Bizanț în anul 1033, deci cînd mai domnea încă Roman al III-lea Argyros. Confuzia evenimentelor și a împăraților bizantini în *Haraldssaga Hardrádi* se manifestă și atunci cînd i se atribuie lui Harald orbirea lui Constantin al IX-lea Monomahul, cînd, în realitate, cel orbit fusese Mihail al V-lea, ca să nu mai vorbim de faptul că nu prințul norvegian l-a orbit pe bazileu, ci probabil însoțitorii săi, în timpul unei mari răscoale populare. Cf. S. Blöndal, *Classica et mediaevalia*, 2, 1939, 1, p. 14 (apud G.G. Litavrin, *op. cit.*, p. 83); A. Poppe, *op. cit.*, p. 24 și 25, nota 71.

⁷⁷ *Cecaumeni Strategicon et incerti scriptoris de officiis regis libellus*, ed. V. Wassiliewsky și V. Jernstedt, *Записки истор.-филолог. факулт. императ. С.-Петербургскаго университета*, 38, 1896, p. 97. Monedele de aur cu chipul lui Mihail al IV-lea, reproduce în Danemarca la mijlocul secolului al XI-lea, au fost puse la dispoziția regelui Sven Estrithson de către Harald, al cărui aliat fusese înainte de anul 1047. Cf. M.F. Hendy, *The Numismatic Chronicle*, X, 1970, p. 187 și urm.

⁷⁸ *Saga Óláfs konungs hins helga*, în C.C. Rafn, *op. cit.*, p. 468—470.

⁷⁹ SHI, VI, p. 153—155; Snorri Sturluson, *Heimskringla*, în C.C. Rafn, *op. cit.*, p. 373—374.

Nu numai în literatură ci și în plastică a fost consemnată legenda, atît de răspîndită în nordul Europei, despre miracolul sf. Olaf în Bizanț. Menționăm în acest sens un altar portativ miniatural, împărțit în nouă suprafețe pliabile, sculptate din colți de hipopotam, încadrat de o margine de lemn, păstrat la Muzeul de antichități scandinave din Copenhaga. Pe o parte erau înfățișate nouă scene din viața lui Isus și a sf. Maria, iar pe cealaltă nouă scene din apoteoza și miracolele sf. Olaf. A șasea imagine reprezenta episodul luptelor din *Blökumannaland*, unde șeful gărzii varege din armata bizantină invocă ajutorul regelui sfînt. Acesta este redat pe un cal alb, cu o flamură de pînză albă într-o mîină și cu o cruce roșie în cealaltă ⁸⁰. Originalul altar miniatural a fost probabil creat în Norvegia în decursul secolului al XIII-lea. El a fost oferit de regele Christian I, în timpul călătoriei sale la Roma, din anul 1474, papei Sixt al IV-lea. Un alt papă, Innocențiu al XIII-lea, l-a făcut cadou, la rîndul său, prințului Frederic, viitorul rege Frederic al IV-lea, care l-a vizitat, așa că prețiosul altar s-a reîntors în țara vikingilor ⁸¹.

Așa cum a reieșit din cele prezentate mai sus, cel mai complet și detaliat text asupra apariției miraculoase a sf. Olaf se găsește inserat în *Óláfs saga ins helga* și în *Heimskringla* lui Snorri Sturluson, aceasta din urmă fiind și cea mai bine cunoscută specializilor. Numeroși istorici au căutat să stabilească dacă există vreo legătură între episodul legendar despre regele Olaf și realitățile istorice ale Europei de sud-est. Enumerarea soluțiilor propuse în legătură cu aceasta indică existența mai multor puncte de vedere. Totuși anumite interpretări arată o unitate aproape unanimă de vederi. Ne referim în primul rînd la identificarea lui *Kirjalax* cu împăratul Alexe I Comnenul și a toponimului *Pezinavöllu* cu *cîmpiile pezenegilor*, făcută încă cu prilejul publicării, în 1783, a *Heimskringlei* lui Snorri Sturluson, editată de G. Schöning și Th. Thorlacius ⁸², identificări acceptate ulterior de aproape toți specialiștii ⁸³.

Împăratul Alexe I (Κυριος Ἀλέξιος) apare sub numele de *Kirjalax* în mai multe rînduri în scrierile medievale nordice. Printre operele care iau naștere în Islanda, în secolele XIII—XIV, ca urmare a influențelor venite din regiunile meridionale ale Europei răsăritene, se numără și *Kirjalaxsaga*, în care se istorisesc călătoriile lui Kirjalax, fiul regelui Laikus din Athena. Ajuns la Miklagard (Constantinopol) se căsătorește cu Florentina, fiica împăratului, devenind mai tîrziu el însuși împărat ⁸⁴.

Într-o altă *saga* (*Orkneyinga Saga*) este vorba de Kirjalax, care permite englezilor din garda sa, conduși de Sigurd de Gloucester, să ocupe pentru ei o regiune, situată probabil în nordul Mării Negre, aparținînd în trecut imperiului, dar cotropită de păgîni ⁸⁵.

⁸⁰ C.C. Rafn, *op. cit.*, p. XXXI—XXXII.

⁸¹ *Ibidem*, p. XXXII.

⁸² Reproducem după I. Gherghel, *Zur Geschichte...*, p. 29, începutul traducerii latine, în general foarte puțin exactă, după pasajul din *Heimskringla*, care ne interesează, făcută de Thorlacius; „*Quo tempore imperavit Alexius, evenit, ut in Blachorum terram exercitum moveret imperator. In Pezenorum vero campos delato occurrens, cum innumeris copiis Rex ethnicus, equitatum adduxit et currus igentes...*” Vezi și traducerea latină, de calitate mult mai bună, din SHI, V, p. 147.

⁸³ Vezi notele de mai jos.

⁸⁴ E. Mogk, *op. cit.*, p. 884.

⁸⁵ E. Lozovan, *Vikings et Valaques...*, p. 119—120. Cf. și J. de Vries, *op. cit.*, p. 89—91 și 242—247.

Identificarea lui *Blökumannaland*, a păginilor (*heidinn*) angajați în lupta cu armata bizantină, ca și precizarea datei și locului de desfășurare a conflictului a stat în atenția mai multor istorici și nu întotdeauna părerile exprimate corespund între ele.

Toți editorii operei lui Snorri Sturluson au tradus *Blökumannaland* cu sensul de *Țara vlahilor*⁸⁶. Pentru aceeași interpretare au optat Sveinbjörn Egilsson⁸⁷, Kaspar Zeuss⁸⁸, C.C. Rafn⁸⁹ și G. Vigfússon⁹⁰.

O părere deosebită de aceasta întilnim la V.G. Vasilievski, care l-a tradus, fără să dea vreo explicație suplimentară, prin *Țara cumanilor*⁹¹, și la Géza Kuun, care îl traduce prin *Țara cumanilor negri*⁹².

Dintre istoricii români, primul căruia i-a fost cunoscut și care a analizat pasajul din *Heimskringla* asupra apariției sf. Olaf a fost Ilie Gherghel într-o lucrare apărută la Viena în anul 1891. Pentru el *Blökumannaland* este *Țara vlahilor*⁹³. Asupra acestei identități a revenit în numeroase rânduri⁹⁴.

A. D. Xenopol, recenzând volumul lui Gherghel din 1891, s-a declarat de acord cu explicația dată de acesta pentru *Blökumannaland*⁹⁵. Tot pentru identificarea cu *Vlahia* s-au pronunțat și alți istorici și filologi români ca Em. Grigorovitză⁹⁶, C. Kogălniceanu⁹⁷, N. Drăganu⁹⁸, C.C. Giurescu⁹⁹, A. Decei¹⁰⁰ și P. P. Panaitescu¹⁰¹. În mod independent la aceeași concluzie a ajuns și profesorul de la Oxford, R. M. Dawkins¹⁰².

⁸⁶ Avem în vedere edițiile lui G. Schöning — Th. Thorlacius (Hafniae, 1783), Unger (Christiania, 1868), G. Strom (Kristiania, 1900), F. Niedner (Jena, 1923), E. Monsen — A. H. Smith (Cambridge, 1932) și St. Schjott (Oslo, 1942). Cf. I. Gherghel, *Zur Geschichte...*, p. 28—30; J. Bromberg, *Byzantion*, 12, 1937, 1, p. 176, nota 3; M. Gyóni, *op. cit.*, p. 302, nota 13.

⁸⁷ S. Egilsson, în SHI, V, p. 147, nota 3.

⁸⁸ K. Zeuss, *Die Deutschen und die Nachbarstämme*, Heidelberg, 1925 (reeditare după ediția apărută la München în 1837), p. 743.

⁸⁹ C.C. Rafn, *op. cit.*, p. XXXIII și 468 (referitoare la *Blokumannaland* amintit în *Saga Óláfs konungs hins helga*).

⁹⁰ Vigfússon, *An Icelandic-english dictionary*, Oxford, 1874, p. 71. (apud I. Gherghel, *Zur Geschichte...*, p. 28, nota 4).

⁹¹ V.G. Vasilievski, *op. cit.*, p. 366.

⁹² Géza Kuun, *Relationum Hungarorum cum Oriente genibusque orientalis originis. Historia antiquissima*, I, Claudiopoli, 1893, p. 254.

⁹³ I. Gherghel, *Zur Geschichte...*, p. 28—30.

⁹⁴ Idem, *Convorbiri literare*, 52, 1920, 5—6, p. 343; idem, *Byz.*, 25, 1925, 1—2, p. 265, nota 1; idem, *Revista arhivelor*, II, 1926, 3, p. 389; idem, *Revista arhivelor*, 1927, 4, p. 235—236; idem, *Arhiva*, 35, 1928, 1, p. 63—64; idem, *Arhiva*, 37, 1930, 3—4, p. 256—257.

⁹⁵ A. D. Xenopol, *Revue historique*, 17, 1892, 50, p. 396.

⁹⁶ Em. Grigorovitză, *op. cit.*, p. 127.

⁹⁷ C. Kogălniceanu, *Istoria românilor*, I, Iași, 1903, p. 26; idem, *Arhiva*, 36, 1929, 3 și 4, p. 242—243; idem, *Istoria veche a românilor*, București, 1938, p. 5, unde combate ca „neînțeleasă” presupunerea că *Blökumannaland* ar însemna *țara cumanilor negri*. Dealtfel, acest lucru îl făcuse înaintea sa I. Gherghel, *Arhiva*, 35, 1928, 1, p. 63.

⁹⁸ N. Drăganu, *Români...*, p. 226 (nota 1) și 570—571; idem, *Vechimea și răspîndirea...*, p. 29—30 și 46; idem, *Balcania*, 6, 1943, p. 448 și 458.

⁹⁹ C.C. Giurescu, *Istoria românilor*, I, 1935, p. 309; În *Tirguri sau orașe...*, p. 35, nu se mai pronunță cu hotărîre pentru această identificare.

¹⁰⁰ A. Decei, *op. cit.*, p. 505, nota 1, și 563.

¹⁰¹ P.P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 255—256.

¹⁰² R.M. Dawkins, *op. cit.*, p. 246 (referirea este la *Blakumannaland* din *Saga sf. Otaf*).

Nicolae Iorga¹⁰³ și J. Bromberg¹⁰⁴ susțin că prin *Blökumannaland* s-ar înțelege o *Vlahie balcanică*.

Discutind numele etnic *blak(k) umenn-blök(k)umen*, care apare în mai multe rînduri în izvoarele vechi nordice, Matthias Gyóni considera că acesta are semnificația de *oameni palizi* și desemnează pe cumani¹⁰⁵.

În *Crestomația* publicată de Șt. Pascu și Vl. Hanga, *Blökumannaland* este tradus prin „țara românilor-cumanilor”¹⁰⁶.

Kurt Horedt, pe baza unor argumente lingvistice și istorice, a arătat că *Blökumannaland* ar fi *Țara cumanilor negri*¹⁰⁷. Această identificare a fost adoptată și de C. Cihodaru¹⁰⁸.

Eugen Lozovan admite ca plauzibile ambele identificări care s-au propus pentru *Blökumannaland* și *Blakumen*¹⁰⁹. La fel ca și Margareta Ștefănescu, al cărei articol¹¹⁰ i-a rămas însă necunoscut, este înclinat să vadă în denumirile amintite o contopire a numelor celor două popoare, în felul cum le menționează Villehardouin. Recunoaște însă că o expresie completă de tipul „țara valahilor negri și a cumanilor negri” ar trebui să se scrie în limba varegilor „Blakblaker auk kumaner land”, așa că rămîne ca *Blökumannaland* să fie o abreviere a acestei perifraze¹¹¹.

Cu excepția lui Nicolae Iorga și J. Bromberg, aproape toți cercetătorii localizează *Blökumannaland* la nord de Dunăre, pe teritoriul de astăzi al României, unii dintre ei venind cu precizarea că acest toponim poate fi fixat în vestul Olteniei sau în Muntenia, în ținutul Vlașca¹¹².

În ceea ce privește toponimul *Pezinavöllu*, tradus, așa cum am arătat, de aproape toți specialiștii, prin *cîmpiile pecenegilor*, s-au exprimat și câteva păreri deosebite. Ne referim la C.C. Rafn¹¹³ și J. Bromberg¹¹⁴, pentru care *Pezinavöllu* este *cîmpia de la Pezina*, nume care amintește de riul Ditzina, menționat de Constantin Porphyrogenetul în *De administrando imperio*¹¹⁵ și Bitzina din *Alexiada* Annei Comnena¹¹⁶, astăzi riul Kameiya, situat între Varna și Mesembria¹¹⁷. Acestei explicații i-a

¹⁰³ N. Iorga, *Istoria românilor*, III, *Ciltorii*, București, 1937, p. 28–29; idem, *Histoire des roumains et de la romanité orientale*, III, București, 1937, p. 37. Anterior N. Iorga considera că denumirea *Blökumannaland* nu are nici o legătură cu istoria românilor. Cf. *Revista istorică*, 12, 1926, 7–9, p. 288.

¹⁰⁴ J. Bromberg, *Byzantion*, 12, 1937, 1, p. 176.

¹⁰⁵ M. Gyóni, *ActaAnt*, 2, 1953, 1–2, p. 229; idem, *ActaAnt*, 4, 1956, 1–4, p. 312. Pentru critica adusă acestor opinii, cf. E. Lozovan, *Vikings et Valaques...*, p. 114.

¹⁰⁶ Șt. Pascu și Vl. Hanga, *op. cit.*, p. 103.

¹⁰⁷ K. Horedt, *Contribuții...*, p. 153; idem, *ArhMold*, 6, 1969, p. 183–184.

¹⁰⁸ C. Cihodaru, *Studii și cercetări științifice, Istorie*, 14, 1963, 2, p. 241.

¹⁰⁹ E. Lozovan, *Vikings et Valaques...*, p. 114–115.

¹¹⁰ M. Ștefănescu, *Arhiva*, 34, 1927, 1, p. 59–60.

¹¹¹ E. Lozovan, *Vikings et Valaques...*, p. 114–115.

¹¹² N. Drăganu, *Români...*, p. 570–571; idem, *Balcania*, 6, 1943, p. 458; K. Horedt, *ArhMold*, 6, 1969, p. 181.

¹¹³ C.C. Rafn, *op. cit.*, p. XXXII și 477.

¹¹⁴ J. Bromberg, *Byzantion*, 12, 1937, 1, p. 176.

¹¹⁵ Constantinus Porphyrogenitus, *De administrando imperio*, ed. Im. Bekker, Bonn, 1840, cap. 33, p. 160.

¹¹⁶ Anna Comnena, *Alexias*, in *Patrologia Graecae*, CXXXI, ed. J.-P. Migne, Paris, 1864, VII, col. 541. Anna Comnena menționează și o așezare cu numele de Βιτζίνα (VI, col. 524).

¹¹⁷ I. Kulakovski, *Виз. врем.*, 6, 1897, 2, p. 320–321; G.I. Brătianu *Recherches...*, p. 12, 14–15 și 18–19; *RÉSEE*, III, 1965, 1–2, p. 27.

acordat credit și Gh. I. Brătianu¹¹⁸. Pentru C. Cihodaru *Pezinavöllu* este un etnonim desemnând pe pecenegi¹¹⁹.

„Paginii” (*heidinn*) contra cărora a luptat Alexe Comnenul au fost identificați fie cu pecenegii¹²⁰, fie cu cumanii¹²¹.

Asupra datării evenimentelor relatate de Snorri Sturluson nu toți cercetătorii care le-au analizat au făcut precizări în acest sens, cei mai mulți dintre ei preferând să consemneze că ele s-au consumat în intervalul cuprins între 1081 și 1118, corespunzător domniei lui Alexe Comnenul.

Ilie Gherghel a fost cel dintâi istoric preocupat să dateze mai exact episodul din *Heimskringla*. Într-un volum apărut în anul 1891 admite că lupta lui Alexe cu păgînii conduși de regele orb ar fi avut loc în anul 1114¹²². Într-o altă lucrare el indică în mod surprinzător data de 1118¹²³, pentru ca ulterior să revină și să opteze pentru anul 1094¹²⁴. Pentru anul 1114, când s-a organizat o expediție bizantină de mică amploare la nordul Dunării, contra cumanilor, s-au pronunțat N. Drăganu¹²⁵, C.C. Giurescu¹²⁶ și K. Horedt¹²⁷. R.M. Dawkins este de părere că evenimentele descrise de izvoarele scandinave au avut loc în timpul războiului purtat de Ioan al II-lea Comnenul cu pecenegii în anii 1121–1122¹²⁸, în timp ce M. Gyóni consideră că luptele au fost duse contra cumanilor de către Alexe I, fie în anul 1094, fie în 1113/1114¹²⁹.

Scrierile asupra miracolului sf. Olaf în Bizanț nu sînt singurele izvoare nordice în care este menționată *Blökumannaland*. Acest toponim apare și într-o legendă islandeză mai tîrzie, *Saga lui Egil și Ásmund (Egils saga ok Ásmundar)* compusă după opinia specialiștilor în secolul al XIV-lea, nu înainte însă de anul 1325¹³⁰. Eroii acestei *saga*, Egil și Ásmund, sînt doi viteji deveniți frați de sînge. Ei pornesc în căutarea lui Brynhild și Bekkhild, fiicele regelui Hertrugg din Rusia, răpite de doi uriași. După mai multe peripeții eroii reușesc să elibereze pe cele două surori și se căsătorească cu ele¹³¹.

Menționăm că numele celor doi frați de cruce se întîlnesc și în alte *sagas*, amănuntele prieteniei lui Egil și Ásmund amintindu-ne de povestea

¹¹⁸ G.I. Brătianu, *Vicina, II, Nouvelles recherches sur l'histoire et la toponymie médiévales du littoral roumain de la Mer Noire*, București, 1940, p. 20.

¹¹⁹ C. Cihodaru, *op. cit.*, p. 241.

¹²⁰ C. Kogălniceanu, *Istoria românilor*, I, Iași, 1903, p. 26; N. Drăganu, *România...*, p. 571; idem, *Balcania*, 6, 1943, p. 448; R.M. Dawkins, *op. cit.*, p. 246–247. Cf. și V.G. Vasilevski, *op. cit.*, p. 271.

¹²¹ I. Gherghel, *Zur Geschichte...* p. 17; K. Horedt, *ArhMold*, 6, 1969, p. 180–181; M. Gyóni, *ActaAnt*, 4, 1956, 1–2, p. 302–303, menționează ambele posibilități.

¹²² I. Gherghel, *Zur Geschichte...*, p. 17–18.

¹²³ Idem, *Convorbiri literare*, 52, 1920, 5–6, p. 343.

¹²⁴ Idem, *Revista arhivelor*, 1927, 4, p. 236; idem, *Arhiva*, 35, 1928, 1, p. 64.

¹²⁵ N. Drăganu, *România...*, p. 226, nota 1; idem, *Vechimea și răsîndirea...*, p. 29–30; idem, *Balcania*, 6, 1943, p. 448.

¹²⁶ C.C. Giurescu, *Tîrguri sau orașe...*, p. 35.

¹²⁷ K. Horedt, *ArhMold*, 6, 1969, p. 180.

¹²⁸ R.M. Dawkins, *op. cit.*, p. 243–244.

¹²⁹ M. Gyóni, *ActaAnt*, 4, 1956, 1–2, p. 303–304.

¹³⁰ J. de Vries, *op. cit.*, p. 461.

¹³¹ E. Mogk, *op. cit.*, p. 847.

lui Ásmund și Asvid relatată de Saxo Grammaticus¹³². Printre personajele din unele *sagas* despre Egil se numără și uriașul Poliphem, erou împrumutat de mitologia nordică din lumea homerică, prezentat cu aceleași trăsături ca ale monștrilor răpitori din *Egils saga ok Ásmundar*. Consemnăm, de asemenea, coincidențele de situații care apar în această *saga* cu acelea din *Orvar-Odds saga* și din *Jómsvíkinga saga*¹³³.

La fel ca și numeroase producții literare de același gen, *Saga lui Egil și Ásmund* a împrumutat, după cum este evident, diverse motive epice din multe alte legende scandinave. Cu toate acestea ea se distinge printr-o compoziție omogenă. Narațiunea din această *saga* are un pregnant caracter legendar.

În *Saga lui Egil și Ásmund* se amintește de un luptător cu numele de *Visinn* din *Blökumalandi* (*Visinn af Blökumalandi*¹³⁴). Împreună cu fratele său Bolobjorn, el posedă douăsprezece nave de luptă și două *drakkare* deosebit de frumoase. Rîvnind aceste ambarcațiuni, Aran și Ásmund i-au atacat pe cei doi. În lupta violentă care s-a declanșat *Visinn* și Bolobjorn sînt uciși, navele lor fiind capturate¹³⁵.

Visinn a fost considerat de către specialiști ca fiind un personaj eponim al tribului finic Visi sau Wesi din nord-estul Europei¹³⁶. Acest trib se pare că este identic cu populația vasinabroncii, despre care Iordanes ne spune că fusese supusă de regele got Hermanarich¹³⁷, cu wizzii, menționați de către Adam von Bremen în cronica sa¹³⁸, și cu vesii din *Cronica anilor de demult*¹³⁹. Vesii locuiau către sfîrșitul mileniului I în regiunile de lîngă Beloozero¹⁴⁰. Pe la mijlocul secolului al IX-lea ei sînt supuși de către varegi, fiind obligați să le plătească tribut și să-i însoțească în expediții războinice¹⁴¹.

Visinn din *Saga lui Egil și Ásmund* amintește, de asemenea, de numele unui alt războinic, Wisinnus (*gladiator nomina Wisinnus*), de care vorbește Saxo Grammaticus în cartea a VI-a din *Historia Danica*, într-un pasaj care evocă expansiunea daneză în ținuturile de la sud-estul Balticii¹⁴².

A. Decei a preferat să admită existența unei corespondențe între *Visinn* din *saga* islandeză și pecenegi¹⁴³, denumiți în unele izvoare medievale contemporane *Bisseni*, *Bessi*, *Besenyö* și chiar *Wysseni*¹⁴⁴.

¹³² *Ibidem*; J. de Vries, *op. cit.*, p. 461.

¹³³ J. de Vries, *op. cit.*, p. 460—461.

¹³⁴ K. Müllenhoff, *Deutsche Altertumskunde*, V, Berlin, 1891, p. 311. La Ad. Stender-Petersen, *Varangica*, Aarhus, 1953, p. 45, transcrierea acestor denumiri este puțin deosebită: *Visinn of Blökumannalandi*.

¹³⁵ A. Manguin, *Au temps des Vikings*, Paris, 1944, 202—203.

¹³⁶ K. Müllenhoff, *op. cit.*, p. 310—311; Ad. Stender-Petersen, *op. cit.*, p. 45—46.

¹³⁷ Jordanis, *De Getarum sive Gothorum origine et rebus gestis*, ed. C.A. Closs, Stuttgart, 1859, p. 89—90.

¹³⁸ Adam von Bremen, *ed. cit.*, IV, 19, p. 205.

¹³⁹ *Cronica lui Nestor*, p. 32, 38, 43—45.

¹⁴⁰ *Ibidem*, p. 38.

¹⁴¹ *Ibidem*, p. 43—45.

¹⁴² Saxo Grammaticus, *Historia Danica*, ed. P.E. Müller, I, Havniae, 1839, p. 280.

¹⁴³ A. Decei, *op. cit.*, p. 532, nota 2. Acest punct de vedere a fost combătut de către M. Gyóni, *ActaAnt*, 4, 1956, 1—2, p. 302, nota 14.

¹⁴⁴ P. Golubovskii, *Печенегы, торки и половцы до нашествия татарь. История южно-русских степей IX—XIII вв.*, Kiev, 1884, p. 34—35; N. Drăganu, *România...*, p. 509.

Această ipoteză, ca și aceea a identificării lui *Blökumanalandi* cu Valahia, sugerată de Karl Müllenhoff¹⁴⁵, nu are în sprijinul ei argumente temeinice, așa încît acceptarea lor comportă rezerve.

Antroponimul Visinn nu are nici o legătură cu *Bisseni*, *Wysseni* și cu celelalte nume sub care se întilnesc pecenegii în izvoarele latine ungurești și papale. Aceste nume ale tribului turanic nu puteau fi cunoscute scandinavilor, căci ei în mod normal trebuiau să adopte fie terminologia bizantină, fie cea a slavilor răsăriteni, care, precum se știe, era cu totul alta. O dovadă în acest sens este și prezența toponimului *Pezinavöllu*, cu numeroasele sale variante de scriere, în *Geisli*, *Heimskringla* și *Saga sf. Olaf*.

Avînd în vedere caracterul miraculos al faptelor relatate în *Saga lui Egil și Ásmund*, precizarea locului unde trebuie căutată *Blökumanalandi* nu prezintă după părerea noastră prea mare importanță, căci toponimele din această *saga*, ca și din numeroase alte lucrări de același gen, sînt fictive, fiind inserate numai pentru a se fixa un cadru de desfășurare a acțiunii. Deseori în *sagas* cu caracter pregnant legendar acest cadru se alegea, în special cînd era vorba de întîmplări care aveau puține puncte comune cu realitățile istorice ale epocii, în regiuni mai îndepărtate, unde oamenii din nordul Europei ajungeau mai greu și asupra cărora aveau noțiuni puțin precise.

Scalzii făceau deseori confuzii atunci cînd aminteau despre denumirile geografice mai puțin comune. Se întilnesc, de asemenea, anacronisme, datorate, în parte, și influențelor exercitate de literatura istorică cultă sau de literatura populară mai veche. Așa se explică prezența anacronică în *sagas* a unor nume de țări demult ieșite din uz. În acest sens, elocvent ni se pare și faptul că în *Saga lui Egil și Ásmund* apare denumirea *Húna-land* (= țara hunilor)¹⁴⁶. Toponimul *Blökumanalandi* din aceeași *saga* credem că a fost împrumutat din izvoarele de mare circulație referitoare la miracolul sf. Olaf, acest împrumut reflectînd faptul că termenul de *Blökumanalandi* era destul de cunoscut scalzilor în secolul al XIV-lea.

O altă lucrare care face obiectul interesului nostru este *Historia Danica* a lui Saxo Grammaticus.

Asupra cronicarului danez se cunosc extrem de puține amănunte biografice. Există divergențe de păreri chiar și în privința anilor între care a trăit. Se pare că s-a născut în jurul anului 1150 și a murit în 1216. Cîțiva ani a fost plecat pentru studii în Franța¹⁴⁷.

Historia Danica, scrisă în primii ani ai secolului al XIII-lea, consemnează evenimentele istorice din perioada cuprinsă între domniile lui Harald Blootland (Dinte albastru), în vremea căruia începe să se răspîndească creștinismul în Danemarca, și Kanut al VI-lea, corespunzătoare anilor 936—1202¹⁴⁸. Izvoarele folosite de Saxo Grammaticus sînt numeroase și, în unele cazuri, greu de determinat. Cele mai multe sînt de origine daneză și vest-scandinavă. Saxo a utilizat în mare măsura tradiția

¹⁴⁵ K. Müllenhoff, *op. cit.*, p. 311.

¹⁴⁶ C.C. Rafn, *op. cit.*, p. 212.

¹⁴⁷ J. de Vries, *op. cit.*, p. 190.

¹⁴⁸ *Ibidem*, p. 190—193.

orală, povestiri și cîntece populare, legende eroice, mai ales islandeze, mitologia veche nordică, lucrări scrise în latina medievală, precum și izvoare de altă natură¹⁴⁹. Tradiția literaturii clasice greco-romane este pregnantă în opera sa¹⁵⁰, aceasta explicînd și tendințele sale arhaizante, manifestate, printre altele, prin modificările unor etnonime și antroponime¹⁵¹.

În cartea a VII-a din *Historia Danica* se vorbește despre lupta navală a lui Alf, fiul regelui Sigar al Danemarcei, cu o populație numită *Blacmanni*, al cărui nume este menționat în două rînduri¹⁵². Localizarea precisă a locului de desfășurare a acestor evenimente nu este indicată căci Saxo avea cunoștințe destul de vagi despre geografia regiunilor Baltice.

Acest pasaj a fost relevat ca fiind în legătură cu istoria românilor de către Eugen Lozovan într-un articol publicat în anul 1963¹⁵³. Etnonimul *Blacmanni* ar desemna după opinia sa pe *vlahi*, fiind considerat sinonim cu *Blakumen* din inscripția runică de la Sjonhem¹⁵⁴.

Unii comentatori ai operei lui Saxo Grammaticus sînt însă de altă părere. Deși nu le-a scăpat neobservată asemănarea de nume între *Blacmanni* și *Blökumannaland* din opera lui Snorri Sturluson și le era cunoscut faptul că acesta din urmă fusese identificat de către Thorlacius cu Valahia, *Blacmanni* au fost considerați locuitori ai *Blekingiei*¹⁵⁵. S-a făcut remarcă că în poezia veche daneză este amintit și un rege al *Blacmanni*-lor¹⁵⁶.

Identificarea *Blacmanni*-lor cu românii trebuie exclusă, neavînd în favoarea ei argumente plauzibile. Existența unei flote maritime românești, capabile să susțină o luptă navală cu un principe viking, și însuși prezența unor efective de războinici români în Marea Baltică nu se poate admite în nici un caz pentru începutul mileniului II.

De asemenea, considerăm ca nefondată identificarea cu vlahii a antroponimelor *Floccus* și *Wasce* sau *Wilcze*, menționate în *Historia Danica*, în pasajele din cartea a VI-a referitoare la luptele purtate de danezi pentru stăpînirea coastei de sud-est a Mării Baltice¹⁵⁷. Saxo Grammaticus arată că viteazul Starkad a avut de înfruntat, printre alții, pe *Ruthenorum princeps Floccus*, pe *Wisinnus*, de care am vorbit mai sus, și apoi, în Polonia, pe un *athleta, quam nostri Wasce, Teutones vero diverso literarum schemate Wilcze nominant*¹⁵⁸. Avînd cunoștința că în cronica lui Ansbertus se atestă prezența în Balcani a numelui *Flachus*, precum și de faptul că în mai multe izvoare medievale (Pian del Carpine, Th.

¹⁴⁹ *Ibidem*, p. 190–191; S. Norrild, *Dansk litteratur fra Saxo til Kaj Munk*, I, Copenhaga, 1949, p. 17–22; M. Hlaugsted, *Introduction*, în P.M. Mitchell, *A History of Danish Literature*, Copenhaga, 1957, p. 18–19.

¹⁵⁰ Ad. Stender-Petersen, *op. cit.*, p. 199–216.

¹⁵¹ *Ibidem*, p. 44–53.

¹⁵² Saxo Grammaticus, p. 336 („... in *Blacmannorum forte classem...*” și „*Quos Blacmanni...*”).

¹⁵³ E. Lozovan, *Vikings et Valaques...*, p. 115–117.

¹⁵⁴ *Ibidem*, p. 116.

¹⁵⁵ Saxo Grammaticus, *Historia Danica*, II, ed. P.F. Müller, *Prolegomena et notus Ueberiores completens*, Havniae, 1858, p. 196.

¹⁵⁶ *Ibidem*.

¹⁵⁷ E. Lozovan, *Vikings et Valaques...*, p. 116–117.

¹⁵⁸ Saxo Grammaticus, I, p. 278 și 280–281.

Tuscus, I. Dlugosz) vlahii sînt amintiți alături de ruteni, E. Lozovan, care s-a lăsat dus în eroare de indicația cronicarului danez precum că Floccus era „principele rutenilor”, a considerat că acest Floccus este un personaj eponim al vlahilor din regiunile extracarpătice¹⁵⁹.

Ad. Stender-Petersen a făcut mai de mult precizarea că Saxo a transformat în mod conștient numele de *Ruzzi*, care desemna pe ruși, în *Rutheni*¹⁶⁰, probabil datorită prezenței acestei forme în latina clasică¹⁶¹. Floccus a fost identificat de specialiști cu regele finilor Flóki, ale cărui fapte sînt relatate și în *sagas*¹⁶². Antroponimele *Wasce* și *Wilcze*, ca și *Wisinnus*, provin probabil de la numele unor triburi finice care locuiau în apropierea litoralului estic și sudic al Mării Baltice¹⁶³.

Valorificarea din punct de vedere istoric și interpretarea satisfăcătoare a informațiilor conținute de inscripția de la Sjonhem ca și de legendele despre miracolul sf. Olaf, este în mare parte legată de identificarea și explicarea denumirilor *Blakumen* și *Blökumannalānd*. Analizarea lor comportă din acest motiv o atenție deosebită.

Legătura dintre cele două denumiri, făcută pentru prima oară de V. Bogrea¹⁶⁴, ni se pare justificată. Așa cum am arătat, cei mai mulți cercetători au susținut ipoteza că *Blakumen* ar reprezenta în transcrierea scandinavă denumirea *vlahilor*, iar *Blökumannalānd* a țării acestora, alții, în număr mai mic, afirmînd că aceste denumiri desemnează pe *cumanii negri* și, respectiv, *țara cumanilor negri*. O explicație a motivelor care i-au determinat pe unii istorici să se pronunțe pentru această ultimă ipoteză, formulată încă de la sfîrșitul secolului trecut¹⁶⁵, nu a fost dată pînă la K. Horedt. Pornind de la premiza că denumirile menționate sînt rezultatul unei compuneri prin alăturarea a două cuvinte diferite, *blök-*, *blak-* și *-kumana*, *-kumen*, primul cuvînt avînd în limbile germane septentrionale semnificația de *negru*, iar al doilea termen desemnînd pe *cumani*, K. Horedt a arătat că *Blökumanni* și *Blakumen* ar fi *cumanii negri*, cunoscuți din mențiunile din cronica lui Simon de Keza și din *Cronica pictată de la Viena*¹⁶⁶.

¹⁵⁹ E. Lozovan, *Vikings et Valaques...*, p. 116.

¹⁶⁰ Ad. Stender-Petersen, *op. cit.*, p. 45 și 202–203.

¹⁶¹ *Ibidem*, p. 45. La Caesar *rutenii* sînt un trib celtic din partea meridională a Galliei. Cf. C. Iulius Caesar, *Războiul gallic* (I, 45; VII, 5, 7, 64, 75, 90); *Războiul civil*, (I, 51), București, 1964. Rutenii din Gallia sînt amintiți și de Strabo și Ptolemeu (RE, II, 1, 1914, col. 1246–1247). Termenul de *Ruteni* aplicat rușilor se pare că apare pentru prima dată în *Annales Augustani* în anul 1089, iar *Ruthenia* pentru *Rusia* începe să fie folosit spre mijlocul secolului al XII-lea (B.O. Unbegaun, *Annuaire de l'Institut de Philologie et d'Histoire Orientales et Slaves*, 10 (1950), Mélanges Henri Gregoire, 2, Bruxelles, 1950, p. 614–615), întîlnindu-se frecvent și în cronicile medievale tirzii. Vezi, spre exemplu, Ioannis Dlugossi *Historiae Polonicae libri XII*, ed. Henricus I.B. ab Huyssen, I, Francofurti, 1711, *passim*.

¹⁶² Saxo Grammaticus, I, p. 278, nota 1; Ad. Stender-Petersen, *op. cit.*, p. 45.

¹⁶³ Ad. Stender-Petersen, *op. cit.*, p. 46.

¹⁶⁴ V. Bogrea, *op. cit.*, p. 526.

¹⁶⁵ Géza Kuun, *op. cit.*, p. 254.

¹⁶⁶ K. Horedt, *ArhMold*, 6, 1969, p. 184. Cf. și K. Horedt, *Contribuții...*, p. 153. În dialectele vechi nordice adjectivele *blár*, *bláur*, *blaa*, *bla*, *blü*, *blae*, *blao*, *blaw*, *blau*, *blao*, *blaw* înseamnă *negru*, *Inchis* sau *albastru*. Cf. J. de Vries, *Allnordisches etymologisches Wörterbuch*, Leiden, 1961, p. 42. Cf. și *Glossarium Svio-Gothicum*, I, Upsalae, 1769, p. 197 (apud B.P. Hașdeu,

În *Chronicon Hungarorum* a lui Simon de Keza, scrisă la sfârșitul secolului al XIII-lea, relatîndu-se despre drumul parcurs de huni, pînă a se stabili în Pannonia, se spune că ei au trecut „prin țara bessilor și a comanilor albi. Apoi au intrat în Sossdalia, Ruthenia și țara comanilor negri și au ajuns în cele din urmă la fluviul Tisa . . .”¹⁶⁷.

Descrierea asemănătoare a acestui eveniment apare și în *Chronicon Pictum Vindobonense*¹⁶⁸ precum și în cronicile ungurești scrise ulterior¹⁶⁹, între care mai importantă este *Chronicon Hungarorum* a lui Thuróc, din a doua jumătate a secolului al XV-lea, care menționează faptul că Cumania Neagră corespunde cu teritoriul Moldovei¹⁷⁰. În izvoarele ungurești amintite realitățile istorico-geografice de la începutul mileniului al II-lea se transpun în mod anacronic tocmai în secolul al IV-lea. Se presupune că pentru pasajele referitoare la drumul parcurs de huni și unguri cronicile maghiare au folosit un izvor comun mai vechi, care ar putea fi *Gesta veche* din secolul al XI-lea, astăzi pierdută¹⁷¹.

Pe baza informațiilor din cronicile medievale ungurești Cumania Neagră a fost localizată dincolo de hotarele răsăritene ale statului feudal maghiar, pe teritoriul Moldovei și, eventual, în partea de est a Țării Româ

Istoria critică a românilor. Pământul Terrei-Romanesci, I, București, 1875, p. 109), unde se arată că în limbile scandinave adjectivul *negru* este tradus prin *blak*, *blac*, *blackr*, *blakket*, *black*, *bla*. *Blakkr*. după J. de Vries, *Altnordisches etymologisches Wörterbuch*, p. 42, înseamnă *galben* sau *galben închis*. Probabil avînd în vedere acest sens a lui *blakkr*, M. Gyóni (ActaAnt, IV, 1956, 1—4, p. 311) a considerat că etnonimul *blak(k)umenn- blök(k)umenn* are semnificația de *oameni palizi*, opinie neconvingătoare, după părerea noastră. Pentru modul în care era pronunțat în vechile limbi germanice septentrionale adjectivul *negru*, vezi și I. Gherghel, *Zur Geschichte*. . . p. 28, nota 4; idem, *Arhiva*, 35, 1928, 1, p. 63—64; L. Tamás, *Rómaiak*. . . , p. 46, nota 68. În poeziile populare scandinave este amintit de mai multe ori un cal magic numit *Blak*. Cf. L. Pineau, *Les vieux chants populaires scandinaves*, II, Paris, 1901, p. 37—39. În ceea ce privește pe cumani, ei sînt cunoscuți în izvoarele contemporane sub numele *κόμανοι*, *κομάνοι*. *κοβούανοι*, *Cuni*, *Comani*, *Cumani*, *Comanni*, *Comanni*, *Comanen*, *Kamanen*, *quoman* etc. Cf. I. Ferent, *Cumanii și episcopiile lor*, Blaj (1931), p. 7; D.A. Rasovski, *Seminarium Kondakovianum*, 7, 1935, p. 252; Gy. Györffy, *Antiquitas Hungarica*, 1948, 1—2, p. 158 și urm.

¹⁶⁷ Simon de Keza, *Chronicon Hungarorum*, ed. G. Popa-Lisseanu, *Izv. ist. rom.*, 4, București, 1935, p. 73. În original textul este următorul : „ . . . *eleualisque baneris egredientes Bessorum et Cumanorum alborum terras transirent. Deinde Sossdaliem, Rulheniam et nigrorum Comanorum terras ingressi, tandem usque Tize flumen salutis rebus. . .*” (*Ibidem*, p. 26). Țara cumanilor albi este amintită de Simon de Keza și în pasajul în care relatează itinerarul străbătut de unguri în drum spre Pannonia : „ . . . *Huni sive Hungari denuo igrissi in Pannoniam transierant per regna Bessorum, Alborum Comanorum et civitatem Kyo. . .*” (*Ibidem*, p. 38). Cumanii albi mai sînt menționați împreună cu *bessii* (pecenegii) ca vecini de la răsărit a *Scitiei* (*Ibidem*, p. 24).

¹⁶⁸ *Chronicon Pictum Vindobonense*, ed. G. Popa-Lisseanu, *Izv. ist. rom.*, 11, București, 1937, p. 7 ; „ *Tunc omnes capitanei simul uno animo unoque consilio egressi de Scythia intrantes tandem Bissos et cumanos albos deinde susdalos rulhenos, terramque nigrorum cumanorum intrauere*”. Cf. și p. 6 și 18.

¹⁶⁹ D. Onciul, *Originile principatelor române*, în *Scrieri istorice*, I, ed. A. Sacerdoțeanu, București, 1968, p. 595, unde sînt citate *Chronicon Dubnicense*, *Chronicon Budense*, *Chronicon Poseniense* și *Chronicon Monacense*.

¹⁷⁰ Joannis de Thwroc, *Chronicon Hungarorum*, în *Scriptores Rerum Hungarorum*, I, ed. J.G. Schwandtner, Viena, 1766, p. 70 : „ . . . *Bessos ac Cumanos albos, tandem Susdalos, dehinc Ruthenos, crudeli sub dominatione pertraufuntes, in nigram Cumaniam, quae nunc Moldavia forte creditur devenerunt, perdomitis nihilominus. . .*”

¹⁷¹ Gy. Györffy, *op. cit.*, p. 172—173 ; idem, *Krónikáink és a magyar őstörténet*, Budapest, 1948, p. 6 și urm. Cf. și E. Malyusz, *Le Moyen Âge*, 75, 1969, 1, p. 52.

nești, Cumania Albă fiind considerată ca întinzându-se mult mai spre răsărit, între Nipru și Don ¹⁷².

Pentru problema localizării celor două Cumanii o mare importanță prezintă harta și descrierea geografică adiacentă întocmită de arabul Idrisi, în anul 1154, la curtea regelui normand al Siciliei, Roger al II-lea ¹⁷³. Opera sa se compune dintr-o hartă detaliată (*Charta Rogeriana*) pe 70 de foi mari, un text însoțitor („*Plăcerea celor ce căldătoresc în jurul lumii*”) și o hartă rotundă schematică. Harta detaliată este împărțită în șapte zone de latitudine, așa-numitele *climate* și din zece compartimente meridionale, Europa Răsăriteană fiind inserată în climatele VI și VII ¹⁷⁴. Pe litoralul nord-est al Mării Negre sînt figurate și „orașele” Cumania Albă și Cumania Neagră, acesta din urmă fiind mai la sud ¹⁷⁵. În textul însoțitor, în climatul VI, secțiunea a 6-a, se vorbește despre un oraș „Cumania sau orașul cumanilor”, menționîndu-se că el mai purta numele de Cumania Neagră. De la Cumania Neagră la Matluca, numit și Cumania Albă, „oraș considerabil și populat”, se indică o distanță de 50 de mile ¹⁷⁶ (1 milă arabă = 1972,8 m). Cumania Albă mai este amintită și cu prilejul enumerării unor orașe din „Cumania sau țara cumanilor” ¹⁷⁷. Din analiza *Geografiei* lui Idrisi se remarcă inconsecvența sa atunci cînd consideră Cumania, la fel ca și Alania, Chazaria și Rusia, atît „orașe”, cît și „țări” ¹⁷⁸.

Informații asemănătoare cu acelea furnizate de Idrisi ne oferă un alt geograf arab, El-Vardi. Pentru el Cumania este, de asemenea, un oraș, situat pe țărmul nordic al Mării Negre, Cumania Albă fiind identică cu Matluca ¹⁷⁹.

Încercările mai vechi de a localiza cele două Cumanii nu au dus la rezultate satisfăcătoare ¹⁸⁰. Cu mai mult succes a studiat această problemă

¹⁷² D. Onciul, *Radu Negru și originile principalului Țării Românești*, în *Scrieri istorice*, I, ed. A. Sacerdoțeanu, București, 1968, p. 384; idem, *Originile...*, p. 595; P. Nicoresco, *La Roumanie nouvelle*, București, 1924, p. 99; A.V. Boldur, *Contribuții...*, p. 83; K. Horedt, *ArchMold.* 6, 1969, p. 184; *Istoria României*, II, București, 1962, p. 109.

¹⁷³ J. Lelewel, *Géographie du Moyen Age*, I, Breslau, 1853, p. LIX—LXXVII și 92—106; T. Lewicki, *Polska i kraje sasiednie w swietle „Ksiegi Rogera” geografu arabskiego z XII w. Al-Idrisi’ego*, I, Cracovia, 1945, p. 1 și urm.; B. Nedkov, *България и съседните земи през XII век според „Географусма” на Идрису*, Sofia, 1960, p. 9—11.

¹⁷⁴ J. Lelewel, *op. cit.*, I, p. LVII și 95 și urm.; III, p. 82; B.A. Ribakov, *Русские земли по карте Идриса 1154 года*, KS, 43, 1952, p. 6 și urm.; B. Nedkov, *op. cit.*, p. 13—18.

¹⁷⁵ B.A. Ribakov, *op. cit.*, p. 13 și 17. Pină în secolul al XVI-lea hărțile italiene, ca și harta lui Mercator dealtfel, continuă să indice un „oraș” Cumania la nordul Mării Negre și Mării de Azov. Cf. J. Lelewel, *op. cit.*, III, p. 198.

¹⁷⁶ A. Jaubert, *Géographie d’Édrisi*, II, în *Recueil de voyages et de mémoires*, 6, Paris, 1810, p. 400.

¹⁷⁷ *Ibidem*, p. 401.

¹⁷⁸ *Ibidem*, p. 399 și urm.; B. Nedkov, *op. cit.*, p. 93 și 107.

¹⁷⁹ Géza Kuun, *op. cit.*, II, 1895, p. 54 și 185; D. Rasovski, *Половцы, III, Пределы „Поля половецкого”*, Annales de l’Institut Kondakov (Seminarium Kondakovianum), 10, 1938, p. 170, nota 82.

¹⁸⁰ J. Lelewel (*op. cit.*, III, p. 198. Cf. și Géza Kuun, *Codex Cumanicus bibliothecae ad templum divi Marci Venetiarum*, Budapesta, 1880, p. LXXXVI) situa Cumania Albă în vecinătatea lacului Molocinoi („de lapte”), făcînd curioasa legătură între culoarea laptelui și epitetul Cumaniei, în apropiere găsîndu-se și Cumania Neagră. O. Blau (*Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, 29, Leipzig, 1875, 1, p. 560) considera că Cumania Albă

B. A. Ribakov. Savantul sovietic a pornit de la observația că, atît în hartă cît și în text, Idrisi a considerat în mod eronat unele țări drept orașe. Pe baza poziției față de unele orașe rusești, fixată de geograful arab, B. A. Ribakov a situat Cumania Albă în dreapta Niprului, iar Cumania Neagră în stînga marelui fluviu¹⁸¹.

Localizarea Cumaniei Negre la est față de Cumania Albă, indicată de harta și textul lui Idrisi, este în contradicție cu aceea rezultînd din cronica lui Simon de Keza și din celelalte cronici ungurești ulterioare, care indică, precum am văzut, o situație exact inversă, în schimb este în concordanță cu modul de desemnare prin atribute de culoare a anumitor triburi, existent la unele populații asiatice, mongoloide și turanice, care asociau albul cu vestul¹⁸².

Dacă din informațiile geografilor arabi și a cronicarilor maghiari rezultă că ar fi existat numai două uniuni de triburi cumane principale, analiza letopisetelor rusești aruncă asupra acestei probleme o cu totul altă lumină. În cadrul imensului teritoriu aflat sub dominația cumanilor au fost diferențiate cinci sau șase uniuni independente¹⁸³.

În lucrările istoricilor arabi din secolul al XIV-lea, an-Nuveiri și Ibn-Kadlun, care preiau unele știri din cronica emirului Rukn ad-Din Baibars, scrisă la începutul secolului al XIV-lea, vorbindu-se de cumanii din *Dest-i-Kipciak* (Stepa cumanilor), aflați pe atunci sub dominația Hoardei de Aur, se enumeră nu mai puțin de 11 triburi¹⁸⁴. Mai menționăm și faptul foarte interesant că două din aceste triburi cumane, și anume *Ka-*

---

trebuie căutată lângă Melitopol, iar Cumania Neagră lângă Nogaisk, în timp ce Pl. Buracikov, (Записки Императ. Одесск. общест., Истор. и древн., 10, Odesa, 1877, p. 123—127) credea că Cumania Albă se afla în regiunea Sarkelului (Belaia Veja), iar Cumania Neagră în bazinul inferior al Niprului. D. Rasovski (Половцы, III..., p. 170, nota 82) aprecia că cele două Cumanii se găseau lângă Marea de Azov.

¹⁸¹ B.A. Ribakov, *op. cit.*, p. 36 și 42—44.

¹⁸² Potrivit tradiției chinezești culoarea albă era asociată cu vestul iar cea neagră cu nordul. (Cf. G. Vernadsky, Byzantion, 14, 1939, 1, p. 184, nota 2). Astfel, kitaii din partea septentrională a Chinei erau numiți *cara-kitai* (kitai negri). Cf. C. D'Ohsson, *Histoire des Mongols, depuis Tchinguiz-Khan jusqu'a Timour Bey ou Tamerlan*, I. La Haye et Amsterdam, 1834, p. 117, nota 1 și p. 120, nota 1. Mongolii care locuiau în apropierea marelui zid chinezesc, cunoscînd viața orășenească, erau numiți albi, iar cei mai puțin evaluați, din stepele aflate mai la nord, negri. Cf. R. Fox, *Gingis Han*, București, 1958, p. 40. Pentru problema atributelor de culoare la triburile turanice și la alte popoare din Europa răsăriteană, cf. D. Onciul, *Radu Negru...*, p. 384—387; idem, *Originile...* p. 596 și 608; I. Gherghel, *Zur Frage der Urheimat der Romänen*, Viena, 1910, p. 33—42; J. Horváth jun., *Székesfehérvár korai történetének néhány kérdése az írásos források alapján*, in *Székesfehérvár évszázadai*, 1, Székesfehérvár, 1967, p. 101—116.

¹⁸³ D. Rasovski (Половцы, III..., p. 166—175) a identificat în stepele din Asia Centrală și partea meridională a Europei răsăritene cinci grupe cumane: primul în Asia Centrală, al doilea între Ural și Volga, al treilea, cu centrul puterii pe Don și Doneț, între Volga și Nipru, al patrulea pe dreapta Niprului și al cincilea în regiunea Dunării de Jos pînă la Carpații Meridionali și Răsăriteni. G.A. Fedorov-Davidov (Кочевники Восточной Европы под властью золотоордынского хана, Moscova, 1966, p. 147—150) a stabilit în stepele din nordul Mării Negre și Mării Caspice șase centre principale ale cumanilor: în regiunea litoralului nord-vestic al Mării Negre și la Dunărea de Jos, pe Nipru, la nord de Marea de Aral, în bazinul Donului, în bazinul Donului și în regiunea Volgăi Inferioare.

¹⁸⁴ B.D. Grekov și A.I. Iakubovski, *Золотая Орда и её падение*, Moscova-Leningrad, 1950, p. 296; G.A. Fedorov-Davidov, *op. cit.*, p. 149. Într-o diplomă emisă de regele Ungariei, Ladislau al IV-lea Cumanul, în anul 1279, sînt amintite șapte neamuri (*septem generationem*) ale cumanilor. Cf. *DIR, sec. XIII. C. Trans.*, vol. II, (1251—1300), București, 1952, p. 218 și 280.

rabarogli și *Karabirkli*, după transcrierea egipteanului an-Nuveiri (la Ibn-Kadlun cele două triburi se numesc *Kalabaali* și *Kadkabirkli*), poartă epitetul *negru* (= *kara*)¹⁸⁵.

Din studierea datelor amintite mai sus ar rezulta că mai multe comunități cumane, nu numai un singur trib sau o anumită uniune de triburi, purtau epitetul de *negru*, iar altele, prin contrast, pe cel de *alb*. Aceste epitete nu erau totuși prea des folosite, fiind întâlnite numai în unele regiuni locuite de cumani, și nici nu erau considerate ca inseparabile de numele cumanilor, de vreme ce izvoarele cele mai bine informate asupra realităților cumane, cum sînt cronicile bizantine, rusești și franceze și documentele emise în cancelariile regale ungurești și cele pontificale, nu fac nici cea mai vagă mențiune despre *cumanii albi și negri*. Din acest motiv, în eventualitatea în care am accepta identificarea lui *Blökumannaland* cu țara cumanilor *negri*, ar părea surprinzător ca varegii care serveau ca mercenari în Bizanț să fi cunoscut pe *cumanii negri*, în timp ce istoricilor bizantini, în general bine informați asupra adversarilor periculoși pentru imperiu, să le fi rămas necunoscută această ramură a cumanilor.

Identificarea lui *Blakumen* și *Blökumannaland* din izvoarele nordice cu *vlahii* și țara acestora nu se poate respinge, după părerea noastră, numai pentru faptul că ele sînt asemănătoare cu numele *cumanilor negri*. În aceeași măsură cele două denumiri sînt apropiate și de numele sub care erau cunoscuți vlahii în evul mediu timpuriu. La începutul mileniului al II-lea populația românească, atît cea de la nord cît și cea de la sud de Dunăre, era desemnată de cronicarii străini prin denumiri diferite¹⁸⁶. Este normal ca în regiuni îndepărtate de locul unde trăiau vlahii, cum sînt cele din nordul Europei, numele acestora să fi ajuns ușor deformat. Asemenea deformări ale numelui unor popoare și țări se întîlnesc foarte des în legendele medievale islandeze¹⁸⁷.

Părerea potrivit căreia etnonimul *Blakumen* și toponimul *Blökumannaland* ar fi formate prin juxtapunerea numelui a două popoare, a vlahilor și cumanilor, nu ni se pare justificată. Izvoarele scrise, ca și documentația arheologică de care dispunem pînă în prezent, nu lasă să se întrevadă că, pînă în ultima parte a secolului al XII-lea, între cele două popoare ar fi existat legături prea strînse, ci doar cu caracter ocazional. Faptul că Villehardouin îi menționează, în secolul al XIII-lea, de mai multe ori împreună nu are nici o importanță în acest caz, căci atît el, cît și alți cronicari francezi și bizantini, vorbesc despre vlahi și cumani ca despre două popoare diferite, fără să juxtapună numele lor¹⁸⁸.

Nici punctul de vedere formulat de L. Tamás, după care *Blakumen* s-ar traduce prin *homini nigri*¹⁸⁹, nu poate fi acceptat. În islandeză pentru *homini nigri* se folosea termenul *blökkumadur*¹⁹⁰, țara lor fiind numită în literatura veche nordică *Bláland*. La Snorri Sturluson și la scalzii islandezi *Bláland* se traduce prin țara neagră și desemnează o regiune din nordul

¹⁸⁵ B.D. Grekov și A.I. Iakubovski, *op. cit.*, p. 296.

¹⁸⁶ Al. Philippiđe, *Originea românilor*, I, Iași, 1923; A. Sacerdoțeanu, *Considerations...*, p. 114 și urm.; N. Drăganu, *Românii...*, *passim*.

¹⁸⁷ SHI, XII, *passim*.

¹⁸⁸ Vezi nota 11.

¹⁸⁹ Vezi nota 30.

¹⁹⁰ J. de Vries, *Allnordisches etymologisches Wörterbuch*, p. 46.

Africii¹⁹¹. Într-o lucrare scrisă la începutul ultimului sfert al secolului al XII-lea călugărul Teodoric precizează că „...*Actiopia, quam nos materna lingua Blaland vocamus*”¹⁹². Scalzii islandezi, între care și Bólverk, vorbesc despre participarea lui Harald Hardrádi la o expediție în Bláland¹⁹³, expediție identificată de unii istorici cu aceea organizată de bizantini în anul 1034, în care flota condusă de protospătarul Tekneas a atacat Alexandria¹⁹⁴.

Semnificația etnonimului *Blacmanni* în contextul operei lui Saxo Grammaticus este cu totul alta decât la termenii asemănători din *sagas*. Bineînțeles că în acest caz nu avem de-a face cu etiopienii, ci cu o populație din regiunea Mării Baltice, eventual din Blekingia. Prezența acestui etnonim la Saxo se explică fie prin faptul că cei care au înfruntat pe prințul Alf aveau într-adevăr părul și tenul de culoare închisă, fie că cronicarul danez le-a atribuit această denumire împrumutată din legende mai vechi nordice, fără să fie elucidat asupra numelui real purtat de aceștia. Identificarea *Blacmanni*-lor cu un anumit trib din regiunea Mării Baltice nu se poate face. Amintim că în literatura evului mediu de inspirație istorică se mai întâlnesc cazuri când populații mai puțin cunoscute, îndepărtate, sînt numite prin termenul de *negri*. Astfel, în manuscrisul de la Oxford al *Cîntecului lui Roland* identitatea unor populații din imperiul bizantin este ignorată, numele lor fiind corupt în *Bruns* sau *Nigres*¹⁹⁵.

Asemănarea de nume între *Blacmanni* și *Blökkumenn* din *Eymundarpáttir* nu presupune și identitatea între cele două etnonime. Din contextul lucrărilor în care ele apar menționate rezultă clar că aceste două populații trăiau în regiuni diferite, îndepărtate: *Blacmanni* la litoralul baltic, *Blökkumenn* undeva în zona meridională a Europei răsăritene, probabil în nordul Mării Negre.

Rezolvarea satisfăcătoare a problemei identificării termenilor *Blakumen* din inscripția runică de la Sjonhem și a lui *Blökumannaland* și *Blökkumenn* din *Saga sf. Olaf* și *Heimskringla* nu ni se pare posibilă fără recurgerea la analiza minuțioasă a pasajelor din izvoarele nordice în care sînt inserate aceste denumiri. Textul inscripției din Gotland este în acest sens mai puțin edificator, întrucît el nu ne oferă nici un detaliu asupra itinerarului străbătut de Rodfos. Mențiunea că tînărul gotlandez a pierit „în timpul călătoriei în străinătate” este foarte vagă pentru a permite fixarea regiunii unde a avut loc tragicul sfîrșit al varegului. Legendele despre miracolul sf. Olaf conțin, precum vom vedea, mai multe știri a căror valorificare poate contribui la explicarea toponimului *Blökumannaland* și la localizarea lui.

¹⁹¹ C.C. Rafn, *op. cit.*, p. 245–246.

¹⁹² V.G. Vasilevski, *op. cit.*, p. 260.

¹⁹³ SHI, VI, p. 132.

¹⁹⁴ V.G. Vasilevski, *op. cit.*, p. 264–265.

¹⁹⁵ H. Grégoire și H. Lüdtke, *Byzantion*, 14, 1939, 1, p. 291.

